

Autoreferat

1. Imię i nazwisko Jakub Ryszard Stempień
2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.
  - doktor nauk humanistycznych w zakresie socjologii (2012) – Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki; rozprawa doktorska pt. *Obywatelski monitoring władzy państwowej i samorządowej w działalności wybranych organizacji pozarządowych* (promotor: dr hab. Kazimierz Kowalewicz, prof. UŁ);
  - magister (2004) – pięcioletnie studia na kier. Socjologia – Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki; praca magisterska pt. *Związek Harcerstwa Polskiego wobec problemu rekonstrukcji społeczeństwa obywatelskiego w Polsce* (promotor: dr hab. Ewa Malinowska, prof. UŁ).
3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.
  - od 2018 r. do chwili obecnej – adiunkt w Katedrze Socjologii Wsi i Miasta, Uniwersytet Łódzki;
  - od 2012 r. do 2018 r. – adiunkt w Zakładzie Socjologii, Katedra Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Medyczny w Łodzi.
4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.).
  - 4.1. Osiągnięcie naukowe, stanowiące podstawę ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego

Jako główne osiągnięcie naukowe wskazuję cykl jedenastu artykułów, z zakresu socjologii sportu, dotyczących społecznego fenomenu mody na bieganie. Byłem wyłącznym autorem ośmiu z tych prac, zaś w przypadku pozostałych trzech pełniłem rolę autora korespondującego, będąc zarazem ich pomysłodawcą i koordynatorem prac badawczo-analitycznych zespołu autorów. Szczegółowe informacje na temat wkładu poszczególnych osób w powstanie tych trzech prac znajdują się w *Załączniku 5*. Trzy prace ukazały się w czasopiśmie legitymującym się współczynnikiem Impact Factor.

Cykl publikacji:

Polska moda na bieganie jako fenomen społeczny – jej uwarunkowania, aktorzy i znaczenie

    1. Stempień J.R. (2022), *Social Footprint of the Leisure Running Boom in Poland*, „Polish Sociological Review”, vol. 220, nr 4, ss. 525-542. **IF=0.362**

2. Stempień J.R., Dąbkowska-Dworniak M., Stańczyk M., Tkaczyk M., Przybylski B. (2022), *Particular Dimensions of the Social Impact of Leisure Running: Study of Poland*, „Sustainability”, vol. 18, nr 14, 11185. **IF=3.889**
3. Stempień J.R., Mielczarek R., Tokarski J. (2021), *New Perspectives in Social Studies on Recreational Running: the Case of Poland*, „Physical Culture and Sport. Studies and Research”, vol. 93, nr 1, ss. 24-37.
4. Stempień J.R., Stańczyk M., Tokarski J., Tkaczyk M. (2020), *Running for Health? Polish Long-Distance Leisure Runners and the Problem of Health Literacy*, „Polish Sociological Review”, vol. 211, nr 3, ss. 379-392. **IF=0.350**
5. Stempień J.R. (2018), *Moda na bieganie – doświadczenia Polski i innych krajów. Analiza porównawcza*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica”, vol. 65, ss. 89-107.
6. Stempień J.R. (2018), *Wokół pytań o polską socjologię sportu*, „Studia Socjologiczne”, vol. 228, nr 1, ss. 171-193.
7. Stempień J.R. (2017), *Ideologia healthismu jako fons et origo mody na bieganie*, „Kultura i Społeczeństwo”, vol. 61, nr 2, ss. 125-152.
8. Stempień J.R. (2017), *Aktywność stowarzyszeń biegaczy-amatorów w Polsce. Kilka uwag o generowaniu zasobów kapitału społecznego*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica”, vol. 61, ss. 113-127.
9. Stempień J.R. (2016), *Ku źródłom polskiej mody na bieganie – perspektywa nietzscheańska*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica”, vol. 58, ss. 47-69.
10. Stempień J.R. (2015), *Ladies and Gentlemen... On Your Marks, Get Set, Go! About Leisure Time Sport and the Popularity of Running among Men and Women*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica”, vol. 55, ss. 183-209.
11. Stempień J.R. (2014), *Płeć maratonu – sport czasu wolnego w doświadczeniach kobiet*, „Kultura i Społeczeństwo”, vol. 58, nr 1, ss. 169-186.

4.2. Subdyscyplina naukowa

Zgłaszany cykl publikacji należy do domeny socjologii sportu, zajmującej się społecznymi kontekstami, uwarunkowaniami, konsekwencjami i przejawami takich fenomenów jak: sport (sensu stricto), rekreacja ruchowa oraz wychowanie fizyczne (Stempień 2018b: 177).

Ze względu na tak nakreślone pole zainteresowań, być może lepiej byłoby mówić o socjologii kultury fizycznej, przyjmując, klasyczną już, definicję Zbigniewa Krawczyka, który rozumie kulturę fizyczną, jako względnie zintegrowany i utrwalony system zachowań w dziedzinie dbałości o rozwój fizyczny, sprawność ruchową, zdrowie, urodę, cielesną doskonałość i ekspresję człowieka, przebiegających według przyjętych w danej zbiorowości wzorów, a także rezultaty owych zachowań (Krawczyk 1974: 211). Krawczyk, autor szczególnie zasłużony w tym obszarze studiów socjologicznych, przez lata popularyzował termin „socjologia kultury fizycznej”, jednak i on sam zmuszony był przyznać, że kategoria ta przyjęła się raczej w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, zaś w Europie Zachodniej i USA rozpowszechniło się głównie określenie „socjologia sportu” (Krawczyk 2011: 28) i to

ono właściwie wygrało tę swoistą rywalizację, co dokumentują choćby nazwy odpowiednich stowarzyszeń i periodyków naukowych.

Termin „socjologia sportu” bazuje zatem na dość szerokim rozumieniu pojęcia „sport”, obejmując studia poświęcone społecznym aspektom wszelkiej nieużytecznej aktywności fizycznej. Jak przypomina Dominic Malcolm (2014), postaci ważne dla rozwoju i instytucjonalizacji subdyscypliny (między innymi Joffre Dumazedier), publikowały prace z zakresu sportu i kultury fizycznej, rekreacji i czasu wolnego (ang. *leisure*) oraz gry i zabawy (ang. *play*). W studiach – uznawanych za należące do subdyscypliny – prowadzono i prowadzi się nadal analizy swoim zakresem wykraczające poza wąskie ramy aktywności ustrukturyzowanych (podległych regułom), zorientowanych na cel i silnie rywalizacyjnych, a więc poza ramy aktywności *stricte* sportowych (Malcolm 2014; por. Lipoński 1987: 312).

Przedmiotem moich zainteresowań naukowych w ostatnich latach było zjawisko mody na bieganie, które należy do domeny, zdefiniowanej jak wyżej, socjologii sportu, lokując się na styku rekreacji ruchowej (swobodna, spontaniczna i ludyczna aktywność fizyczna w czasie wolnym - Wolańska 1971: 11) i sportu (kompetytywne i ustrukturyzowane aktywność fizyczna). Można w tym przypadku mówić o sporcie czasu wolnego (ang. *leisure-time sport*).

4.3. Socjologia sportu – historia i uwarunkowania rozwoju subdyscypliny

Refleksja nad sportem (czy szerzej: kulturą fizyczną) towarzyszy socjologii właściwie przez cały okres jej dojrzałości akademickiej (Lenartowicz, Dziubiński 2019: 184; Krawczyk B., Krawczyk Z. 1998: 441-442). Dość przypomnieć, że już w 1921 r. ukazała się książka Heinza Rissego pt. *Soziologie des Sports*, gdzie po raz pierwszy przedstawiono sport jako odrębny przedmiot zainteresowania socjologii. Zagadnieniom sportu niemało uwagi poświęcił też sam Florian Znaniecki (Nosal 2010: 149; zob. też Krawczyk B. i Krawczyk Z. 1998: 441-442). Radosław Kossakowski i Krzysztof Stachura (2013: 10-11) stawiają wręcz tezę, że zarówno sport (w jego dzisiejszym rozumieniu), jak i socjologia są „dziećmi” nowoczesnego społeczeństwa przemysłowego; stąd socjologiczne studia nad sportem wydają się niejako naturalne.

Z drugiej strony, przyznać trzeba, że sport nowożytny – narodzony w połowie XIX wieku – był początkowo przez wielu socjologów postrzegany jako zjawisko blade, pochodzące ze sfery kultury niższej, a zarazem takie, w którego społeczną trwałość można było powątpiewać (Malcolm 2014: 5-6). To zniechęcało część badaczy do zajmowania się tym obszarem rzeczywistości społecznej. Protekcyjność czy wręcz podejrzliwe nastawienie socjologów względem analiz fenomenu sportu jest spotykane również obecnie (Jakubowska, Nosal 2017: 8).

Instytucjonalizacja socjologii sportu przechodziła w XX stuleciu kolejne fazy z ujęcia Nicolasa Mullinsa (stadium normalne, sieciowe, klastrowe oraz stadium wykształcenia nowej specjalności/subdyscypliny lub dyscypliny) (Loy, Kenyon McPherson 1980: 92-94). Wydaje się, że obecnie subdyscyplina ta funkcjonuje już jako „pełnoprawna”; przedmiot jej zainteresowań jest uznawany i dość popularny wśród badaczy. Dla przykładu, podczas konferencji Brytyjskiego Towarzystwa

Socjologicznego około 7-8% wystąpień to prezentacje socjologicznych analiz różnych zjawisk związanych ze sportem (Woźniak 2015: 7). W ramach wspólnego kongresu The International Sociology of Sport Association – ISSA oraz The European Association for Sociology of Sport – EASS w Tybindze w 2022 r. autorzy z całego świata przedstawili kilkaset referatów.

W Polsce socjologia sportu rozwijała się po II wojnie światowej, a za kluczowe postaci należy uznać – związanych z Akademią Wychowania Fizycznego w Warszawie – Zbigniewa Krawczyka i Andrzeja Wohla. Obaj mieli też istotne zasługi w instytucjonalizacji socjologii sportu w skali międzynarodowej, organizując ISSA oraz inicjując i prowadząc „International Review for the Sociology of Sport” (Krawczyk B., Krawczyk Z. 1998: 450; Kosiewicz 2008: 17).

Można powiedzieć, że na przestrzeni dziesięcioleci istotnym rysem polskiej socjologii sportu było jej oddzielenie od ogółu społeczności socjologicznej w kraju. Socjologia sportu rozwijała się bowiem właściwie wyłącznie w akademiach wychowania fizycznego (Lenartowicz, Dziubiński 2019). Aż do 2016 r. nie istniała przy Polskim Towarzystwie Socjologicznym sekcja specjalistyczna, której członkowie zajmowaliby się studiami nad sportem czy szerzej: nad kulturą fizyczną. Warto tu może odwołać się do zaproponowanego przez Roberta Strausa, w odniesieniu do socjologii medycyny, rozróżnienia na *sociology of medicine* (właściwa subdyscyplina socjologiczna, prowadząca tzw. badania podstawowe, mająca często wydźwięk krytyczny) oraz *sociology in medicine* (społeczna nauka pomocnicza dla medycyny, mająca wymiar aplikacyjny) (Ostrowska 2004: 34). Gdyby zastosować dychotomię Strausa *per analogiam* do socjologii sportu, to można powiedzieć, że w Polsce począwszy od lat 60. XX wieku rozwijała się *sociology in sport*, nie zaś *sociology of sport*. Miało to oczywiście swoje (instytucjonalne) uzasadnienia i także pewne pozytywne konsekwencje. Prowadzone prace często były jednak oderwane od kanonu teorii socjologicznej oraz kanonu socjologicznej metody i miały mniejsze znaczenie z punktu widzenia generowania całościowej wiedzy o społeczeństwie (Stempień 2020b: 124-125). Dopiero od mniej więcej dekady można mówić o nowym etapie w rozwoju faktycznej socjologii sportu (*sociology of sport*), co wiązać trzeba z aktywnością młodszego pokolenia badaczy, posiadających często uniwersytecką afiliację.

4.4. Teoria w socjologii sportu

Socjologia sportu, inaczej niż choćby socjologia polityki (Wiatr 2018: 23-73) lub socjologia religii (Marianiński 2017: 233), nie wykształciła w zasadzie własnych propozycji teoretycznych. Ważny wyjątek może stanowić typologia wzorów kultury somatycznej, przedstawiona przez Krawczyka (1995: 105-109; 2000: 80-85; zob. też Cynarski 2017: 146-147).

W tej sytuacji socjologowie sportu chętnie odwołują się do kanonicznych opcji teoretycznych, stosując je w analizach rozpatrywanych przez siebie zjawisk. Przykładem może być – na gruncie krajowym – wykorzystanie przez Radosława Kossakowskiego (2017) koncepcji Norberta Eliasa (proces cywilizacji) do opisu przemian polskiego ruchu kibicowskiego, zastosowanie przez Michała Lenartowicza

(2012a) teorii Pierre'a Bourdieu w analizie klasowych uwarunkowań praktyk z obszaru aktywności fizycznej czy użycie przez Konrada Burdykę (2019) teorii kapitału społecznego do opisu działań organizacji sportowych na wsi. Jak pokazuje podręcznik pt. *Sport and Modern Social Theorists* pod redakcją Richarda Giulianottiego (2004) możliwości aplikacji teorii ogólnosocjologicznych w studiach nad sportem są bardzo szerokie.

Zarazem, jak podkreśla Przemysław Nosal (2014: 15), *podstawą refleksji na temat życia społecznego jest badanie go przez pryzmat jego wybranych enklaw*. Taką enklawą może być sport, o którym Nosal pisze, iż ma naturę lustro. W sporcie znajdują więc odzwierciedlenie szersze zjawiska społeczne. Czasem owo lustro ma wręcz charakter powiększający, tzn. niektóre procesy widać tu wyraźniej niż na innych polach (tamże: 16). Badając zatem zjawiska z obszaru kultury fizycznej nie tylko możemy studiować fenomeny, które są swoiste i interesujące same w sobie, lecz w perspektywie mamy też możliwość formułowania wniosków bardziej ogólnych.

To przeświadczenie towarzyszyło mi przez cały czas studiów nad polską modą na bieganie. Staralem się zaproponować wyjaśnienie tego zjawiska poprzez odwołanie do szerszych procesów społecznych i rozmaitych podejść teoretycznych (m.in. ideologia *healthizmu*, klasowa teoria Bourdieu). Następnie podjąłem próbę zdefiniowania społecznego znaczenia, doniosłości i konsekwencji (autorska koncepcja śladu społecznego – *social footprint*) tego fenomenu.

4.5. Przedmiot zainteresowań własnych: moda na bieganie/biegowy boom

Przedmiotem moich zainteresowań był społeczny fenomen polskiej mody na bieganie (inaczej: biegowy boom). Źródłem współczesnego biegowego boomu można szukać w USA w drugiej połowie XX wieku, choć Mattias Qviström (2017: 351) przypomina, że bieganie rekreacyjne było popularyzowane w Szwecji już pod koniec lat 50. ubiegłego stulecia. Należy jednak zauważyć, że popularność w świecie zyskała właśnie amerykańska wersja biegania rekreacyjnego, oparta na założeniu, że można biegać wszędzie (w tym w parkach i na ulicach dużych miast), podczas gdy „wersja” szwedzka promowała kontakt z naturą poprzez bieganie, głównie w lasach.

W latach 70. i 80. XX wieku miała miejsce tzw. pierwsza fala biegowego boomu (Scheerder, Breedveld, Borgers 2015: 1-15; Haberman 2017). Była ona stosunkowo niska, a więc obejmowała względnie niewielką i homogeniczną wówczas populację biegaczy-amatorów (głównie młodzi, mężczyźni reprezentanci klasy średniej – *yuppie*), ograniczając się swoim zasięgiem głównie do USA oraz, w mniejszym stopniu, do Europy Zachodniej. Natomiast od początku XXI wieku obserwujemy drugą falę, charakteryzującą się pewną specyfiką. Po pierwsze, obejmuje ona nie tylko Amerykę Północną i Europę, ale także inne kontynenty, zwłaszcza Azję (Scheerder, Breedveld, Borgers 2015: 13). Po drugie, fala ta cechuje się pewną „demokratyzacją” czy raczej egalitaryzacją, gdyż bieganie stało się atrakcyjne dla kolejnych kategorii społecznych: kobiet i osób w wieku średnim i starszym, wciąż jednak pozostając praktykowane głównie przez reprezentantów klasy średniej (Scheerder, Breedveld, Borgers 2015: 7; Nilson et al. 2021). Po trzecie, jest to również fala znacznie „wyższa” od pierwszej. W 2013 r. na świecie zorganizowano

3900 maratonów, w których uczestniczyło łącznie 1,6 mln osób, podczas gdy w 1984 r. (szczyt pierwszej fali) liczba zawodów maratońskich nie przekraczała tysiąca, a liczba uczestników oscylowała wokół wartości 400 tys. (Scheerder, Breedveld, Borgers 2015: 8-9). Raport *The State of Running 2019* (Andersen 2020) przywołuje 70 tys. imprez biegowych, które miały się odbyć na świecie w 2019 r., a w których miało uczestniczyć 107,9 mln osób. Europejską populację biegaczy amatorów szacowano na początku drugiej dekady XXI wieku na 45-55 mln osób (Breedveld, Scheerder, Borgers 2015: 245-247). Badania międzynarodowe pokazują, że pandemia COVID-19 nie zmniejszyła aktywności biegaczy (DeJong, Fish, Hertel 2021). Zatem moda na bieganie jest zjawiskiem o trwałym i globalnym zasięgu.

Wykres 1.

Źródło: Stempień 2022a

W Polsce popularność rekreacyjnego biegania na szerszą skalę odnotowano dopiero na początku XXI wieku (patrz wykres 1). Liczba organizowanych imprez biegowych – dotychczas ustabilizowana na niskim poziomie – zaczęła wzrastać z roku na rok, osiągając maksymalną wartość w 2018 r. (4154 imprezy). To samo dotyczy liczby osób kończących czołowy maraton w Polsce, tj. Maraton Warszawski. Można zatem stwierdzić, że obserwowana na świecie druga fala boomu biegowego dotarła również do naszego kraju.

Jak informuje Centrum Badania Opinii Społecznej, w 2018 r. bieganie uprawiało około 11% dorosłych, co oznacza spadek o 7 punktów procentowych w stosunku do pomiaru z 2013 r. (Omyła-Rudzka 2018: 3). Biorąc pod uwagę wielkość polskiej populacji 18+ odnotowaną przez Główny Urząd Statystyczny, można łatwo obliczyć, że aktualnie ten odsetek powinien odnosić się do 3,4 mln osób. Podobne dane podają Breedveld, Scheerder i Borgers (2015: 259), którzy szacują polską populację biegaczy amatorów w 2013 r. na 3,07 mln osób. Polskie badania dokumentują, że pandemia nie wpłynęła na aktywność fizyczną biegaczy (Rosak-Szyrocka 2021b: 72).

Z drugiej strony, można wysunąć wniosek, że być może szczyt popularności biegania rekreacyjnego już w Polsce minął i biegowy boom będzie wygasać. Sugerują to trzy wskaźniki. Po pierwsze, jak pokazują przywołane wyżej badania CBOS, w ostatnich latach zmniejszył się odsetek biegaczy rekreacyjnych w polskiej populacji. Po drugie, zaczęła spadać liczba imprez biegowych organizowanych w Polsce (jeszcze przed wybuchem pandemii COVID-19). W 2019 r. w naszym kraju odbyło się 3926 zawodów biegowych, czyli o 5% mniej niż w roku poprzednim. Wcześniej liczba imprez z roku na rok rosła. Po trzecie, począwszy od 2014 r., liczba uczestników Maratonu Warszawskiego – wcześniej stale rosnąca – zaczęła spadać (z wyjątkiem 2018 r.). Właśnie okres rozkwitu biegowego boomu w Polsce, od początku XXI wieku, aż do wybuchu pandemii COVID-19, ze szczególnym uwzględnieniem drugiej dekady naszego stulecia, stanowił przedmiot moich zainteresowań i badań.

4.6. Nota metodologiczna badań własnych

Cykl publikacji, zgłaszanych jako osiągnięcie naukowe, powstał w oparciu o wyniki badań własnych. W większości zostały one zrealizowane przeze mnie w ramach zadania badawczego pt. *Polska biega – moda na bieganie jako fenomen socjologiczny i element zdrowego stylu życia*. Był to projekt finansowany ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, które były dystrybuowane w Uniwersytecie Medycznym w Łodzi z przeznaczeniem na rozwój młodych naukowców (projekt nr 502-03/6-074-02/502-64-080). Przedsięwzięcie zostało zrealizowane w latach 2015-2017 (z przedłużeniem do 2018). Byłem wyłącznym pomysłodawcą i wykonawcą tego zadania badawczego (pominąwszy kwestię zlecenia przeprowadzenia konkretnych czynności badawczych i obliczeniowych). Wykonano następujący zestaw badań empirycznych:

- cztery transze badań ankietowych biegaczy-amatorów, uczestniczących w DOZ Łódź Maraton Dbam o Zdrowie (w sumie 3992 ankiety):
  - o N=865 w 2013 roku (33% uczestników);
  - o N=1078 w 2014 roku (26% uczestników);
  - o N=1086 w 2015 roku (29% uczestników);
  - o N=963 w 2016 roku (22% uczestników).
- dwie transze ogólnopolskich badań niereaktywnych (*online desk research*) imprez biegowych na losowo dobranych próbkach (95% poziom ufności, 5% błąd maksymalny):
  - o N=338 dla 2014 roku (12% wszystkich imprez);
  - o N=349 dla 2017 roku (9% wszystkich imprez).
- jeden pomiar aktywności stowarzyszeń biegowych (tzw. klubów biegacza) (*online desk research*):
  - o N=99 dla 2014 roku (badanie wyczerpujące).

4.7. Merytoryczny wymiar osiągnięcia naukowego

Znaczenie naukowe publikacji tworzących cykl, zgłaszany przeze mnie jako osiągnięcie naukowe (oraz uzupełniająco niektórych publikacji w postaci rozdziału

w monografii naukowej) zostanie szczegółowo omówione poniżej, według następującego uporządkowania:

1. zidentyfikowanie potrzeb poznawczych i słabości subdyscypliny;
2. wyodrębnienie i określenie zjawiska stanowiącego przedmiot zainteresowań, zaproponowanie języka dla jego analizy (pojęcia, definicje);
3. określenie struktury populacji biegaczy rekreacyjnych;
4. wskazanie źródeł i społeczno-kulturowych uwarunkowań rozwoju mody na bieganie;
5. określenie swoistości polskiego biegowego boomu na tle doświadczeń europejskich i ogólnoswiatowych;
6. zidentyfikowanie bardzo niskiego poziomu kompetencji zdrowotnych biegaczy;
7. zidentyfikowanie poziomu i wzorców aktywności interesariuszy biegowego boomu;
8. zidentyfikowanie przestrzennego zróżnicowania biegowego boomu (województwa) i wskazanie poziomu rozwoju społ.-gospodarczego jako zmiennej objaśniającej;
9. opracowanie autorskiej koncepcji śladu społecznego (*social footprint*) do oszacowania społecznych konsekwencji rozpowszechnienia się zjawiska biegowego boomu;
10. identyfikacja zdrowotnych, środowiskowych i gospodarczych konsekwencji polskiej mody na bieganie;
11. zaprojektowanie i implementacja nowych narzędzi badawczych w badaniach mody na bieganie.

W odniesieniu do każdego z powyższych jedenastu aspektów wskazane zostaną te publikacje, z cyklu tworzącego osiągnięcie naukowe, w których dane zagadnienie było prezentowane i dyskutowane.

4.8. Szczegółowe omówienie osiągnięcia naukowego

4.8.1. Zidentyfikowanie potrzeb poznawczych i słabości subdyscypliny

Wielu badaczy zgłaszało w początkach XXI stulecia, iż polska socjologia sportu boryka się z określonymi problemami i słabościami (Nosal 2010; Kossakowski, Michałowski 2013; Kossakowski, Stachura 2013). Przemysław Nosal i Honorata Jakubowska (2017: 266-269) przedstawili katalog tych niedomogów, obejmujący: (1) niedobór solidnych prac empirycznych, przy nadreprezentacji studiów teoretycznych, o wąskich horyzontach; (2) „okazjonalność” i efemeryczność subdyscypliny konstituowanej przez niesystematyczne studia, inspirowane głównie ważnymi wydarzeniami sportowymi; (3) silną koncentrację na wybranych, nielicznych tematach badawczych, przy ignorowaniu innych istotnych zagadnień; (4) niesocjologiczność lub w ogóle nienaukowość powstających opracowań.

Uznałem, iż warto potraktować ten katalog jako pewien zestaw hipotez i poddać go empirycznemu testowi. W przypadku potwierdzenia twierdzeń Nosala i Jakubowskiej (lub ściślej: ich nieodrzućenia), być może precyzyjniej zarysowałoby

się pole w obrębie socjologii sportu, w którym mógłbym z pożytkiem ulokować swoje zainteresowania.

Wykonany przeze mnie przegląd polskiego czasopiśmiennictwa socjologicznego za lata 2001-2015 pozwolił w znacznym stopniu na potwierdzenie obserwacji Jakubowskiej i Nosala (Stempień 2018b: 179 i nast.). Łącznie analiza objęła 280 woluminów pięciu najbardziej uznanych i najwyżej punktowanych krajowych periodyków socjologicznych. Muszę zaznaczyć, że spośród czterech wyróżnionych problemów polskiej socjologii sportu w swojej pracy uwzględniłem trzy (nadmierna teoretyczność, okazjonalność, wybiórczość problematyki). Wobec faktu, iż podstawę wnioskowania stanowiła kwerenda wiodących polskich czasopism socjologicznych, pomiąłem zarzut czwarty, dotyczący niesocjologiczności tekstów i ich wątpliwego naukowego poziomu czy statusu.

Ogółem zidentyfikowano 29 prac, należących do domeny socjologii sportu. Najwięcej studiów dotyczyło fenomenu sportu *sensu stricto* (21), trzykrotnie mniej rekreacji ruchowej (7), natomiast ani jedna praca nie podejmowała zagadnienia wychowania fizycznego.

Tablica 1. Prace z zakresu socjologii sportu w polskim czasopiśmiennictwie socjologicznym z okresu 2001-2015.

Periodyk	Socjologia sportu					Liczba woluminów włączonych do analizy
	Podobszary socjologii sportu			Dodatkowe wypowiedzi naukowe	Razem	
	Sport <i>sensu stricto</i>	Rekreacja ruchowa	WF			
„Studia Socjologiczne”	6	-	-	1	7	60
„Przegląd Socjologiczny”	4	-	-	-	4	44
„Kultura i Społeczeństwo”	7	5	-	-	12	57
„Polish Sociological Review”	2	-	-	-	2	60
„Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”	2	2	-	-	4	59
Razem	21	7	-	1	29	280

Źródło: Stempień 2018b

Prawie połowa wszystkich artykułów poświęcona była społecznym aspektom piłki nożnej (popularność futbolu, kibicowanie, wielkie imprezy piłkarskie, „świat futbolu”). Stąd teza o futbolizacji polskiej socjologii sportu (Stempień 2020a) wydaje się uprawniona. Spośród ogółu rozpatrywanych prac również połowę można zaliczyć do grona prac oryginalnych (zawierających prezentację wyników własnych badań empirycznych, najczęściej z odwołaniem do odpowiednich kontekstów teoretycznych). W przypadku artykułów oryginalnych zdecydowanie (11 z 14)

dominowały te, których autorzy odwoływali się do metod jakościowych, grupujących techniki oparte na rozumieniu, bogactwie znaczeń, przy podkreśleniu wyjątkowości wypowiedzi, obserwacji i respondentów. Do prac ilościowych (opierających się na standaryzowanych technikach badawczych, z zastosowaniem mniej lub bardziej wyrafinowanych metod statystycznych) z obszaru socjologii sportu można było zaliczyć zaledwie cztery (w tym jedna łącząca podejście jakościowe z kwantytatywnym). Można więc mówić o pewnej monokulturze tematycznej i metodologicznej w przypadku polskiej socjologii sportu, co należy uznać za istotne ograniczenie jej poznawczych ambicji i możliwości.

Te ustalenia badawcze zachęciły mnie do kontynuowania rozpoczętych już studiów nad polską modą na bieganie. Upewniłem się, że realizując szerszej zakrojone badania ilościowe w obszarze sportu czasu wolnego mam szansę na faktyczne dokonanie pewnego wkładu w rozwój subdyscypliny. W tym kontekście chciałbym widzieć znaczenie cyklu publikacji, który wykazuje jako osiągnięcie naukowe. Opierają się bowiem one na konsekwentnych, systematycznych, kilkuletnich (okres 2013-2022) studiach nad zdefiniowanym społecznym fenomenem z pogranicza rekreacji ruchowej i sportu w wykonaniu amatorskim (moda na bieganie). Studia te zostały przeprowadzone z odwołaniem do złożonego zestawu własnych badań jakościowych (cztery rundy badań ankietowych, trzy rundy standaryzowanych i w pełni reprezentatywnych, lub w jednym przypadku wyczerpujących, badań typu *desk research*). Ich wyniki były rozpatrywane z różnych perspektyw teoretycznych, z czego jedne to własne propozycje autora, inne zaś są nowe na gruncie polskim.

Zaznaczam, że nie jest to jedyne długofalowe przedsięwzięcie badawcze w obszarze polskiej socjologii sportu. Trzeba bowiem przywołać choćby wieloletnie studia Konrada Burdyki nad sportem wiejskim, Michała Jasnego nad e-sportem, Radosława Kossakowskiego nad aktywnościami kibiców piłkarskich, Dobrosława Mańkowskiego nad organizacjami sportowymi, Przemysława Nosala nad hazardem sportowym i zakładami bukmacherskimi czy Wojciecha Woźniaka nad związkami polityki i sportu. Wykonane przeze mnie badania i analizy wpisują się więc raczej w pewien trend rozwojowy polskiej socjologii sportu, zaznaczając jednak swoją osobność polem dociekań (rekreacja ruchowa lub dokładniej: sport czasu wolnego, a nie sport profesjonalny czy wyczynowy) i jakościową orientacją.

Omawiane powyżej zagadnienia zostały przedstawione w następującej publikacji wchodzącej w skład cyklu wykazywanego jako osiągnięcie naukowe:

- Stempień J.R. (2018), *Wokół pytań o polską socjologię sportu*, „Studia Socjologiczne”, vol. 228, nr 1, ss. 171-193.

4.8.2. Wyodrębnienie i określenie zjawiska stanowiącego przedmiot zainteresowań, zaproponowanie języka dla jego analizy (pojęcia, definicje)

Nie jestem autorem terminu „moda na bieganie”; pierwsza moja praca wykorzystująca tę kategorię ukazała się w 2015 r. (Stempień 2015d). Uważam jednak za swoją zasługę zidentyfikowanie i określenie fenomenu „mody na bieganie” jako zjawiska godnego socjologicznej analizy i wyodrębnienie go z pejzażu aktywności

fizycznych Polaków w czasie wolnym, jako faktu osobnego i szczególnego, zasługującego *per se* na skrupulatny opis i wielowątkowe, systematyczne wyjaśnienie.

Jestem natomiast autorem definicji mody na bieganie, przez którą rozumiem względnie trwale zjawisko wysokiej popularności biegania rekreacyjnego, przejawiające się m.in. w powszechnym uczestnictwie w imprezach biegowych na różnych dystansach (nie tylko maratonach), ale zarazem nie sprowadzające się do tej aktywności i obejmujące również codzienne (nierywalizacyjne) praktyki biegowe (Stempień 2022a: 525). W literaturze przedmiotu funkcjonuje niewiele innych definicji interesującego mnie fenomenu; trudno o nie nawet w pracach bezpośrednio poświęconych temu zagadnieniu. Interesujące ujęcie autorstwa Finna Nilsona i współpracowników jest zawężone do lat 70. XX wieku, a zgodnie z nim biegowy boom to *ruch joggerów, w którym bieganie ograniczało się do osobistej aktywności fizycznej i było czynnością często wykonywaną w pojedynkę* (tłumaczenie własne) (Nilson et al. 2021: 659).

Przede mną, w 2014 r., omawianego terminu użyli choćby Paweł F. Nowak i Jan Supiński w pracy poświęconej zdrowotności biegaczy, pisząc: *Wzrastające zainteresowanie, swoistego rodzaju moda na bieganie, na eventy rekreacyjne rodzi m.in. pytanie o zasadność promowania w szerokich kręgach społecznych uczestnictwa w rywalizacji, w ekstremalnym wysiłku* (2014: 43) [podkr. JRS]. Dla tych autorów, a także dla innych, polska moda na bieganie nie była i nie jest jednak samodzielnym obiektem zainteresowań naukowych, lecz wyznacza raczej kontekst, w którym lokują się zjawiska faktycznie dla nich ciekawe, jak choćby radzenie sobie ze stresem zawodowym (Rosak-Szyrocka 2021a), preferencje spędzania czasu wolnego (Janeczko et al. 2018) czy wybrane problemy turystyki sportowej (Kasperska, Kasperski 2015). Wyjątek stanowią tu liczne prace Ewy Malchrowicz-Moško i Joanny Poczty, poświęcone modzie na bieganie i jej różnym, często bardzo szczegółowym, aspektom czy odsłonom. Autorki te zajmują się jednak bardziej różnymi kwestiami związanymi z polską modą na bieganie i będącymi jej korelatami (biegi charytatywne, turystyka biegowa, motywacje biegaczy rekreacyjnych, bierne uczestnictwo w imprezach biegowych itd.) niż nią samą jako socjologicznym fenomenem o określonych społeczno-kulturowych źródłach, przejawach i konsekwencjach (Poczta, Malchrowicz-Moško 2016; Poczta, Malchrowicz-Moško 2018; Malchrowicz-Moško, Poczta 2019; Poczta et al. 2021).

Za swoją zasługę uważam wzbogacenie języka opisu mody na bieganie o dwie dodatkowe kategorie. Pierwsza to termin „impreza biegowa” (inaczej: „zawody biegowe”), odnoszący się do wydarzenia szczególnego dla biegaczy-amatorów, stanowiącego okazję do spotkania z profesjonalistami i innymi miłośnikami biegania, sprawdzenia własnej kondycji, a nawet doświadczenia bycia częścią „masy” i publicznego, udratyzowanego manifestowania swojej pasji (Stempień 2015a, 2017d). Już na początku mojej „socjologicznej przygody z bieganiem” zaproponowałem (Stempień 2015d: 451), następującą definicję zawodów biegowych: *otwarte dla amatorów zawody sportowe, w przypadku których przynajmniej jedną z dyscyplin jest bieg na określonym dystansie (mierzonym w jednostkach długości lub*

czasu). Nie napotkałem w literaturze przedmiotu innej definicji imprezy biegowej; raczej ten termin jest traktowany jako „zrozumiały sam przez się”.

Drugą kategorię, którą uważam za istotną dla opisu interesującego mnie fenomenu, stanowi termin: „interesariusze biegowego boomu” (ang. *stakeholders of the running boom*). Jest to moja propozycja autorska. Kategoria ta pozwala uwypuklić szczególny, czasem zapominany, charakter mody na bieganie. Otóż zjawisko biegowego boomu często postrzega się jako emanację pewnej społecznej energii, jako kompleks spontanicznych, oddolnych działań ludzi podzielających wspólną pasję. Stąd analizy mody na bieganie w perspektywie teorii kapitału społecznego (Stempień 2017a) wydają się uprawnione. W tym aspekcie zdaje się ona spełniać kryteria ekspresywnych ruchów społecznych, w których chodzi o wyrażenie pewnej postawy, o zachowania, o zaspokojenie potrzeby wyrażenia swojej osobowości. Znanie są one we wszystkich epokach. Są procesami ogarniającymi nieraz szerokie kategorie ludności; często młodzież, lecz także dorosłych. Stanowią przejaw dążenia do wyrażania postaw, przekonań, zaspokojenia potrzeby wyżycia popędów. Przenoszą się na zasadzie zarażenia emocjonalnego. (...) Ruchy ekspresywne nie dążą do zmiany niczego, ani do reform, ani do rewolucji, ani do zmiany ustroju. (...) Ruch ekspresywny stwarza własny świat przeżyć, własny system wartości, ale nikomu go nie narzuca (Szczepański 1972: 532-533). Propozycję rozpatrywania popularności biegania rekreacyjnego właśnie w perspektywie ruchu ekspresywnego zgłosiłem na początku mojego zainteresowania tym problemem (Stempień 2015a: 185; por. Nilson et al. 2021: 659).

Należy jednak mieć świadomość, że na pejzaż biegowego boomu składają się również aktywności podmiotów innych niż sami biegacze, którzy tworzą swój świat społeczny lub konstytuują swoisty ekspresywny ruch społeczny. Mowa tu o podmiotach organizujących i wspierających imprezy biegowe, dostawcach sprzętu biegowego, podmiotach obsługujących sektor turystyki biegowej, trenerach i tym podobnych aktorach. Nazwałem te podmioty interesariuszami biegowego boomu, uznając, że tworzą one segment *instytucji odnoszących obiektywne, uświadamiane sobie (i przez siebie planowane i szacowane) korzyści materialne i niematerialne, związane z rozwojem mody na bieganie, definiowane w kategoriach osiągania celów, do jakich instytucje te zostały powołane* (Stempień, Mielczarek, Tokarski 2021: 27).

W swoich badaniach starałem się uwzględnić nie tylko ów spontaniczno-ekspresywny wymiar mody na bieganie, ale też aktywności interesariuszy biegowego boomu. Najważniejsze wnioski zostaną przedstawione w dalszej części tekstu. Najpierw jednak chciałbym zaprezentować swoje ustalenia dotyczące struktury populacji polskich biegaczy-amatorów.

Omawiane powyżej zagadnienia zostały przedstawione w następujących publikacjach wchodzących w skład cyklu wykazywanego jako osiągnięcie naukowe:

- Stempień J.R. (2022), *Social Footprint of the Leisure Running Boom in Poland*, „Polish Sociological Review”, vol. 220, nr 4, ss. 525-542. **IF=0.362**

- Stempień J.R., Mieleczarek R., Tokarski J. (2021), *New Perspectives in Social Studies on Recreational Running: the Case of Poland*, „Physical Culture and Sport. Studies and Research”, vol. 93, nr 1, ss. 24-37.

Dodatkowo, zagadnienia te były też omawiane w następujących publikacjach:

- Stempień J.R. (2015), *Egalitaryzm sportu amatorskiego? Przykład polskiego ruchu biegowego*, [w:] J. Grotowska-Leder, E. Rokicka (red.), *Przemiany społeczne we współczesnej Polsce i ich konsekwencje. Perspektywa socjologiczna*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Stempień J.R. (2015), *Polska moda na bieganie w świetle analizy kohort. Perspektywa socjologiczna*, [w:] M. Zowisło, J. Kosiewicz (red.), *Sport i turystyka w zwierciadle wartości społecznych*, Kraków: Akademia Wychowania Fizycznego, ss. 450-460.
- Stempień J.R. (2017), *Aktywność stowarzyszeń biegaczy-amatorów w Polsce. Kilka uwag o generowaniu zasobów kapitału społecznego*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Sociologica”, vol. 61, ss. 113-127.
- Stempień J.R. (2017), *Maraton uliczny jako teatrum. Socjologiczne impresje w duchu Ervinga Goffmana*, [w:] M. Hasiuk, E. Koldrzak (red.), *Kręgi i płomienie. Szkice o teatrze i socjologii*, Łódź: Wydawnictwo Primum Verbum.

4.8.3. Określenie struktury populacji biegaczy rekreacyjnych

W toku czterech rund moich badań ankietowych, realizowanych wśród uczestników łódzkiego maratonu, systematycznie były zbierane charakterystyki społeczno-demograficzne. W ciągu wszystkich czterech pomiarów pozyskano informacje na temat takich zmiennych, jak: wiek, płeć, poziom wykształcenia, sytuacja materialna i stan cywilny. Dodatkowo, począwszy od pomiaru drugiego (tj. od 2014 r.) zbierano też dane na temat miejsca zamieszkania, statusu na rynku pracy oraz wykonywanego zawodu (według grup wielkich obowiązującej Klasyfikacji Zawodów i Specjalności). Szczególnie cenne okazały się dane dotyczące płci i statusu socjoekonomicznego. Te ostatnie pozwoliły na przyporządkowanie, według przyjętego algorytmu, poszczególnych jednostek do trzech klas społecznych.

Tablica 2. Uczestnicy DOZ Łódź Maraton z PZU wg płci (w %)

Wyszczególnienie	Edycja 2013 (N=865)	Edycja 2014 (N=1078)	Edycja 2015 (N=1086)	Edycja 2016 (N=963)
Kobiety	24	26	30	32
Mężczyźni	75	71	69	68
Brak danych	1	3	1	-
Razem	100	100	100	100

Źródło: opracowanie własne na podst. Stempień 2014, 2015b, 2017c

W badaniach uwidacznia się maskulinizacja populacji biegaczy-amatorów (patrz tablica 2), która jednak zarysowywała się coraz słabiej w kolejnych pomiarach (udział kobiet zwiększał się szybko z poziomu $\frac{1}{4}$ w 2013 r. do $\frac{1}{3}$ w 2016 r.). W populacji dominowali młodszy dorośli, poniżej czterdziestego roku życia. Stanowili

oni w kolejnych transzach badania około $\frac{2}{3}$ badanego zbioru. W ostatnim pomiarze silniej zaznaczył się jednak udział czterdziestoletnich długodystansowców-amatorów.

Tablica 3. Uczestnicy DOZ Maraton Łódź z PZU wg wieku, stanu cywilnego i miejsca zamieszkania (w %)

Wyszczególnienie	Edycja 2013 (N=865)	Edycja 2014 (N=1078)	Edycja 2015 (N=1086)	Edycja 2016 (N=963)
<i>Wiek</i>				
Dwudziestolatkowie i młodsi pełnoletni	35	34	36	29
Trzydziestolatkowie	33	34	37	36
Czterdziestolatkowie	19	18	18	23
Pięćdziesięciolatkowie	7	8	5	7
Sześćdziesięciolatkowie	2	3	2	3
Siedemdziesięciolatkowie i starsi	0	0	0	0
Brak danych	4	3	2	2
Razem	100	100	100	100
<i>Stan cywilny</i>				
Panna/Kawaler	44	44	48	41
Zamężna/Zonaty	49	46	45	48
Rozwiedziona/Rozwiedziony	5	5	5	6
Wdowa/Wdowiec	1	0	0	1
Brak danych	1	5	2	4
Razem	100	100	100	100
<i>Miejsce zamieszkania</i>				
Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	nie pozyskano danych	54	58	58
Miasto 100-500 tys. mieszkańców		10	8	9
Miasto poniżej 100 tys. mieszkańców		21	22	20
Wieś		11	9	11
Brak danych		4	3	2
Razem		100	100	100

Źródło: opracowanie własne na podst. Stempień 2014, 2015b, 2017c

Biorąc pod uwagę stan cywilny, można powiedzieć, że zdecydowaną większość wśród biegaczy-amatorów, przy zbliżonym udziale, stanowiły osoby pozostające w związku formalnym (małżeństwo) oraz kawalerowie i panny. Nieco ponad połowa ankietowanych w kolejnych badaniach deklaruwała mieszkanie w dużym mieście, co piąty – w mieście małym, o liczbie mieszkańców poniżej 100 tysięcy. Mniej więcej co dziewiąty zgłaszał zamieszkanie na wsi.

W specyficzny sposób przedstawia się status socjoekonomiczny polskich biegaczy-amatorów. W badanym zbiorze każdorazowo dominowały osoby z wykształceniem wyższym, z udziałem od $\frac{2}{3}$ do $\frac{3}{4}$ (patrz tablica 4). Zdecydowana większość ankietowanych oceniała swoją sytuację materialną jako dobrą lub bardzo dobrą, co należy uważać za ocenę racjonalną (Feliksiak 2016: 8). Jak pokazano w tablicy 5, specjaliści z wyższym wykształceniem stanowili dokładnie połowę (51%) pracującej części próby badawczej z 2016 r.. W latach wcześniejszych odsetek

ten był nieznacznie niższy. Drugą – pod względem liczebności – kategorię zawodową wśród biegaczy-amatorów stanowili pracownicy biurowi (14%), a dalej – technicy i inny średni personel (7%). Dodac do tego nalezy informacje, że w 2015 i 2016 r. przedsiębiorcy (tzw. „stara klasa średnia”) stanowili każdorazowo 13% ogółu badanych prób (nie wliczani do zasobu osób pracujących, ale i nie bierni zawodowo).

Tablica 4. Uczestnicy DOZ Maraton Łódź z PZU wg poziomu wykształcenia i samooceny sytuacji materialnej (w %)

Wyszczególnienie	Edycja 2013 (N=865)		Edycja 2014 (N=1078)		Edycja 2015 (N=1086)		Edycja 2016 (N=963)	
<i>Poziom wykształcenia</i>								
Wyższe	70		68		72		68	
Średnie ogólnokształcące	17		16		14		15	
Średnie zawodowe (technikum, szkoła policealna)	10		11		10		11	
Zasadnicze zawodowe	2		1		2		2	
Podstawowe/gimnazjalne	1		0		0		1	
Brak danych	1		2		2		3	
Razem	100		100		100		100	
<i>Sytuacja materialna</i>								
Bardzo dobra	15	72	15	70	16	77	15	74
Raczej dobra	57		55		61		59	
Ani dobra, ani zła	24		25		22		24	
Raczej zła	2	3	1	2	1	1	1	2
Bardzo zła	1		1		0		1	
Brak danych	1		3		0		1	
Razem	100		100		100		100	

Źródło: Stempień 2017c

Tablica 5. Uczestnicy DOZ Maraton Łódź z PZU wg przynależności do grup wielkich Klasyfikacji Zawodów i Specjalności (w %)

Wyszczególnienie	Edycja 2014 (N=765)	Edycja 2015 (N=773)	Edycja 2016 (N=706)
Przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy	7	8	7
Specjaliści (z wyższym wykształceniem)	46	46	51
Technicy i inny średni personel	6	7	7
Pracownicy biurowi	17	18	14
Pracownicy usług osobistych i sprzedawcy	7	6	6
Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy	0	0	0
Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy	2	3	4
Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń	2	3	5
Pracownicy przy pracach prostych	0	2	1
Siły zbrojne	4	4	3
Inne	-	1	1
Brak danych	-	2	1
Razem	100	100	100

Źródło: Stempień 2017c

Zebraane dane pozwoliły na przypisanie respondentów do trzech klas społecznych: wyższej, średniej i niższej, według przyjętego algorytmu (kombinacja kryterium wykonywanego zawodu, sytuacji materialnej i poziomu wykształcenia) (Stempień 2017c: 137-138). Grupowanie przyniosło bardzo zbliżone rezultaty w przypadku trzech pomiarów (z lat 2014-2016), podczas których zebrano odpowiednie dane.

Tablica 6. Polscy biegacze-amatorzy według przynależności do klas społecznych

Klasa społeczna	Edycja 2014 (N=765)	Edycja 2015 (N=888)	Edycja 2016 (N=800)
Wyższa	17	17	19
Średnia	78	76	73
Niższa	5	7	8
Razem	100	100	100

Źródło: Stempień 2017c

Okazuje się zatem, że $\frac{3}{4}$ badanych (73%) z 2016 r. można uznać za należących do *middle class* (patrz tablica 6). Ustalenia dla lat poprzednich (2014, 2015) były zasadniczo zbliżone, choć odsetek respondentów zaliczonych do klasy średniej zmniejszał się w kolejnych pomiarach na korzyść zwłaszcza klasy niższej i, dodatkowo, wyższej.

Biorąc za podstawę pomiar z 2016 r., można powiedzieć, że w skali całej próby badawczej (N=963), mniej więcej co ósmy biegacz miał własną firmę (był przedsiębiorcą), dwóch na pięciu pracowało jako specjaliści z wyższym wykształceniem, co dziewiąty był pracownikiem biurowym, dwie trzecie legitymowało się dyplomem wyższej uczelni, a trzy czwarte było zadowolonych z własnej sytuacji materialnej, oceniając ją jako bardzo dobrą lub raczej dobrą.

Na koniec chciałbym odnieść się do dwóch możliwych zastrzeżeń, które mogą być kierowane pod adresem prezentowanych wyników. Można bowiem pytać o miarodajność wyników względem całej populacji biegaczy-amatorów, skoro w badaniach uwzględniono jedynie tych spośród nich, którzy startują w zawodach biegowych i o reprezentatywność zebranych danych, skoro nie korzystano z próby losowej. W odniesieniu do kwestii pominięcia w badaniach osób uprawiających bieganie wyłącznie w formule rekreacyjnej (bez komponentu sportowego) należy przypomnieć, że według internetowego Narodowego Spisu Biegaczy 2014, który objął swoim zasięgiem 60641 osób, w zawodach biegowych uczestniczą prawie trzy piąte (58%) ogółu biegaczy-amatorów. Skłonność do udziału w tego typu wydarzeniach wzrasta przy tym w miarę rozwoju „kariery biegowej”: w imprezach biegowych uczestniczy $\frac{1}{3}$ biegaczy o stażu biegowym poniżej roku, $\frac{3}{5}$ tych, których staż wynosi 1-2 lata oraz $\frac{3}{4}$ biegaczy trenujących dłużej (Raport Polska Biega - Narodowy Spis Biegaczy 2014: 54-56). Populacja biegaczy startujących w zawodach nie jest więc – wedle cytowanego wyżej badania – tożsama z populacją biegaczy-amatorów w ogóle, ale konstituuje jej wyraźnie większą część. Natomiast w odniesieniu do kwestii wykorzystania w badaniu próby celowej (nie zaś losowej

czy kwotowej), po pierwsze, wskazać trzeba na praktyczną niemożność wykonania badań z wykorzystaniem próby losowej dla populacji biegaczy-amatorów. Nie istnieje bowiem żaden operat, z którego można by dokonać losowania. Podobnie, problematyczna byłaby realizacja badań na próbie kwotowej; nie istnieją bowiem rzetelne podstawy i dane do opracowania odpowiednich kwot. Po drugie, trzeba stwierdzić, że uzyskane wyniki o tyle należy traktować jako miarodajne, że w innych badaniach uzyskiwane są rezultaty zbliżone (Waśkowski 2014b, 2016; Malchrowicz-Moško, Poczta 2019: 76; Dzięgiel 2014: 144). Po trzecie, w obrębie projektu badań własnych kolejne edycje badania przynosiły (w odniesieniu do zmiennych metryczkowych) porównywalne dane, co potwierdza rzetelność pomiaru (Mayntz, Holm, Hübner 1985: 29-30). Po czwarte, badania własne były prowadzone wśród uczestników dużej i popularnej imprezy biegowej, rozgrywanej w centrum Polski (a więc atrakcyjnej i dostępnej nie tylko dla mieszkańców miasta i jego bezpośrednich okolic), co powinno sprzyjać reprezentatywności wyników.

Omawiane powyżej zagadnienia zostały przedstawione w następujących publikacjach wchodzących w skład cyklu wykazywanego jako osiągnięcie naukowe:

- Stempień J.R., Stańczyk M., Tokarski J., Tkaczyk M. (2020), *Running for Health? Polish Long-Distance Leisure Runners and the Problem of Health Literacy*, „Polish Sociological Review”, vol. 211, nr 3, ss. 379-392. **IF=0.350**
- Stempień J.R. (2017), *Ideologia healthizmu jako fons et origo mody na bieganie*, „Kultura i Społeczeństwo”, vol. 61, nr 2, ss. 125-152.
- Stempień J.R. (2015), *Ladies and Gentlemen... On Your Marks, Get Set, Go! About Leisure Time Sport and the Popularity of Running among Men and Women*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Sociologica”, vol. 55, ss. 183-209.
- Stempień J.R. (2014), *Płeć maratonu – sport czasu wolnego w doświadczeniach kobiet*, „Kultura i Społeczeństwo”, vol. 58, nr 1, ss. 169-186.

4.8.4. Wskazanie źródeł i społeczno-kulturowych uwarunkowań rozwoju mody na bieganie

Zdefiniowany i scharakteryzowany jak wyżej fenomen biegowego boomu wymaga socjologicznego wyjaśnienia. Dlaczego bieganie stało się popularne? Co sprawia, że ta forma aktywności jest szczególnie atrakcyjna dla przedstawicieli pewnych kategorii społecznych? Czemu biegacze decydują się na starty w zawodach biegowych, nie poprzestając na wyłącznie rekreacyjnym (prozdrowotnym, relaksacyjnym) uprawianiu biegania? Oczywiście, ograniczenie się do ankietowego pomiaru motywacji biegowych byłoby tu niewystarczające. Chodzi bowiem raczej o wskazanie pewnych udokumentowanych tendencji i uwarunkowań społecznych i kulturowych. W swoich pracach rozważałem następujące źródła biegowego boomu, objaśniające zarówno wystąpienie samego fenomenu, formy, w jakich on się przejawia, jak i szczególną popularność wśród pewnych kategorii społecznych:

- koncepcja *healthizmu* Roberta Crawforda;
- teoria klasowa Pierre’a Bourdieu;

- nietzscheanizm;
- kulturowo określone wzorce męskości i kobiecości.

Robert Crawford (1980: 368) w swoim artykule *Healthism and the Medicalization of Everyday Life* definiuje healthizm jako rodzaj specyficznej koncentracji na zdrowiu, rozumianym jako warunek *sine qua non* dobrostanu jednostki, przy jednoczesnym założeniu, że zdrowie można zapewnić sobie poprzez prowadzenie odpowiedniego stylu życia (idea jednostkowej odpowiedzialności za zdrowie). Healthizm jest właściwie ideologią, a rozmaite codzienne czynności i zachowania zaczynają w tej perspektywie być oceniane przez pryzmat swoich zdrowotnych konsekwencji. Zachowania służące zdrowiu (aktywność fizyczna, odpowiednia dieta itd.) są postrzegane nie tylko jako korzystne dla jednostki, lecz także jako w ogóle słuszne (w tym też w moralnym sensie). Według Crawforda (1980: 380 i nast.), ideologia healthizmu pozostaje szczególnie atrakcyjna dla reprezentantów klasy średniej. Wymagana przez nią samodyscyplina jednostki i przywiązywanie wagi do wysiłku, prowadzącego do nagrody odroczonej w czasie, odpowiadają takim trwałym dyspozycjom *middle class*, jak: samokontrola, asceza, pracowitość oraz indywidualizm. Zarazem Crawford podkreślał, że społeczne znaczenie healthizmu nie wyczerpuje się w obszarze problematyki *stricte* zdrowotnej. Ideologia ta jest bowiem dla jednostek i grup istotna także z uwagi na oferowane przez nią możliwości manifestowania przynależności klasowej.

Współczesne badania dokumentują nie tylko żywotność healthizmu (opisanego przez Crawforda przed czterema dekadami), wciąż atrakcyjnego zwłaszcza dla członków klasy średniej (Greenhalgh, Wessely 2004), ale i jego upowszechnienie się w społeczeństwie polskim (Borowiec, Lignowska 2012). Natomiast wykonane przeze mnie badania potwierdzają, że healthizm może być przynajmniej jednym ze źródeł polskiej mody na bieganie. Informują o tym prozdrowotne motywacje biegaczy-amatorów (motywacja prozdrowotna była najczęściej wskazywaną przesłanką rozpoczęcia treningów biegowych). W badanym zbiorze bardzo wysoka była też popularność przeświadczenia o jednostkowym wpływie na zdrowie. Z opinią: *Każdy ma duży wpływ na własne zdrowie; stan zdrowia zależy przede wszystkim od trybu życia* zgodziło się aż 92% ankietowanych; natomiast tylko 4% wybrało opinię przeciwną, tj. następującą: *Zdrowie i choroba są od nas niezależne (np. uwarunkowane genetycznie lub przez środowisko, w którym się żyje); nie mamy na nie dużego wpływu*. Ponadto, ankietowani biegacze-amatorzy uznali (pytanie-skala) zdrowie za najistotniejszą wartość życiową, na równi z rodziną. Prowadzi to do zasadniczego wniosku, iż dla biegaczy-amatorów zdrowie jest relatywnie ważniejszą wartością niż dla ogółu dorosłych Polaków. Badania pokazują bowiem, że Polacy wyraźnie bardziej (przynajmniej na poziomie deklaracji) doceniają znaczenie szczęścia rodzinnego w porównaniu z własnym zdrowiem (Boguszewski 2016; por. Juczyński, Ogińska-Bulik 2003: 13-14). Wreszcie, w Polsce bieganie amatorskie to domena – co odpowiada teorii Crawforda – przede wszystkim przedstawicieli klasy średniej i wydaje się zasadnym przyjęcie tezy, iż pełni ono rolę przez Crawforda przewidzianą: pozwala jednostkom na manifestowanie przynależności

klasowej i atrakcyjnej pozycji społecznej poprzez realizowanie, klasowo określonego, stylu życia.

Klasowe zadania realizowane przez modę na bieganie pozwala również zrozumieć teoria Pierre'a Bourdieu. Jej autor wprost pisał o zasobach kapitału kulturowego w odniesieniu do pola sportu i koncepcja ta była z powodzeniem stosowana w analizach klasowo określonych różnic w stylach aktywności fizycznej polskiego społeczeństwa (Lenartowicz 2012a). Okazuje się, że wybór dyscypliny sportowej oraz sposoby i przesłanki jej uprawiania są determinowane przez przynależność klasową, a aktywności w obszarze rekreacji ruchowej wspierają klasowe afiliacje jednostek i grup (Lenartowicz 2012b: 65-66). Jak prezentuje się zatem bieganie rekreacyjne w perspektywie teorii Bourdieu?

Okazuje się, że praktyki biegowe realizują pewne funkcje dystynktywne i pozwalają na manifestowanie klasowej przynależności. Dzieje się to zgodnie z tezami Bourdieu, według którego bieganie – poprzez systematyczne ćwiczenie swojego ciała, często w ramach samotnych treningów w miejscach rzadko odwiedzanych przez ogół – odpowiada specyficznym potrzebom i preferencjom przedstawicieli klasy wyższej i średniej. Jak pokazano wyżej (pkt. 4.8.3.), badania własne rzeczywiście dokumentują, iż bieganie pozostaje dyscypliną sportu czasu wolnego, która jest zdominowana przez klasę średnią i dodatkowo – wyższą.

Zaobserwować można dwa specyficzne, klasowo określone, wzorce uprawiania czy trenowania biegania, nazwane przeze mnie wersją budżetową i wersją premium (patrz rysunek 1). Wersja budżetowa właściwa jest przedstawicielom klasy niższej, którzy są skłonni poszukiwać zbiorowych form hołdowania biegowej pasji (np. poprzez aktywność w klubach biegacza). Chętnie startują oni w licznych zawodach biegowych, ale raczej w kraju niż za granicą. Na bieganie przeznaczają względnie niewielkie sumy pieniędzy (śr. arytm. wydatków na sprzęt biegowy w 2013 r. = 635,63 zł). Wersją premium to natomiast domena reprezentantów klasy wyższej i średniej. Ich praktyki biegowe powinny pozwalać na zaznaczenie pozycji społecznej i możliwości finansowych. Stąd wyższe wydatki na sprzęt biegowy (średnio 683,72 zł dla klasy średniej i 688,53 zł dla klasy wyższej w 2013 r.) i chętny udział w (prestiżowych) zagranicznych imprezach biegowych. Przedstawiciele wyższych segmentów struktury społecznej są skłonni realizować swoje biegowe pasje w samotności i wyrażają pewien arystokratyczny sceptycyzm wobec idei integracyjnych czy inkluzyjnych aspektów mody na bieganie (*splendid isolation*). Należy wreszcie podkreślić specyficzną sytuację i aspiracje klasy średniej. W swoich praktykach biegowych jej reprezentanci w znacznym stopniu upodabniają się do przedstawicieli klasy dominującej. Są nawet skłonni ponosić większe od nich nakłady finansowe w związku z biegowym hobby (opłaty za start w imprezach biegowych wynosiły średnio w 2013 r. 450,11 zł dla klasy średniej i 392,57 zł dla klasy wyższej), co wydaje się odpowiadać fenomenowi „paniki statusu”. Wszystko to układa się we wzór działań, który w pełni odpowiada twierdzeniom Bourdieu.

Rysunek 1. Typologia praktyk biegowych w perspektywie teorii P. Bourdieu

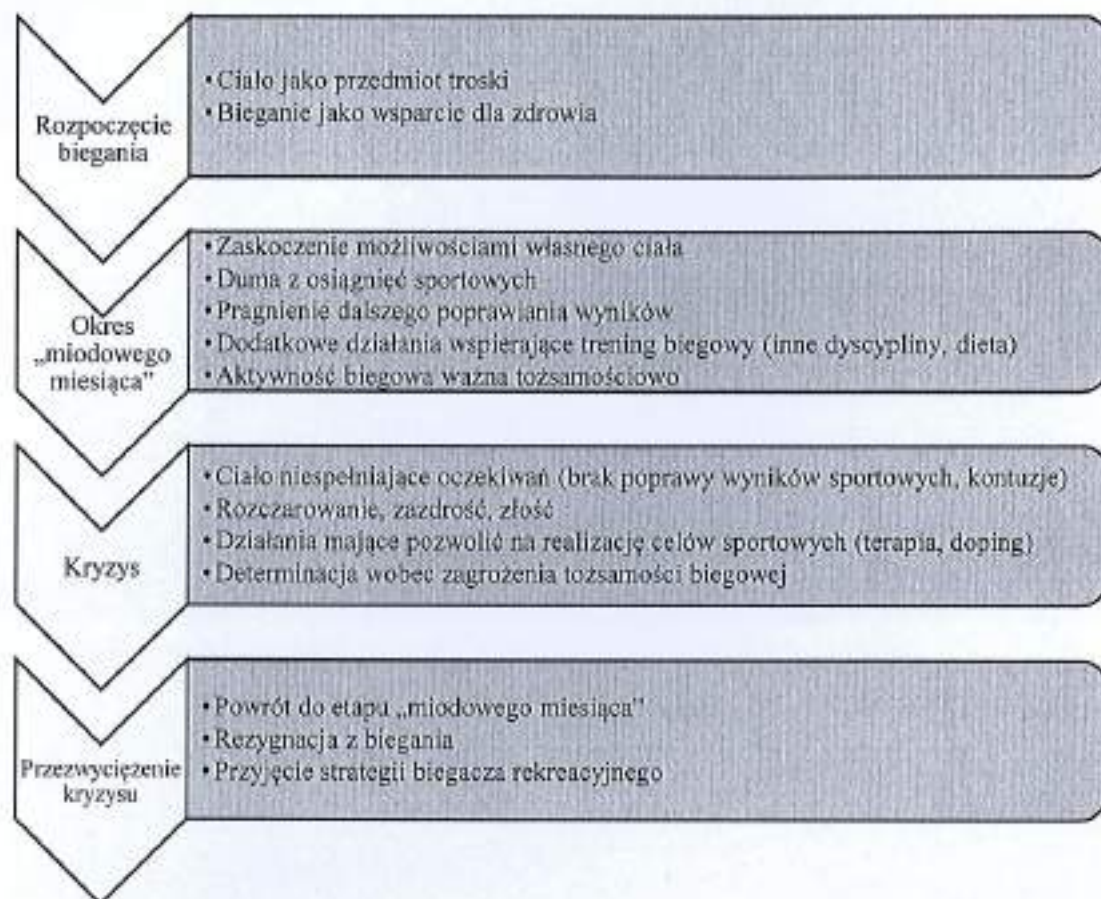
Źródło: Stempień 2017b

O ile koncepcja healthizmu pozwala na zrozumienie, dlaczego bieganie stało się we współczesnej Polsce modne (przesłanki zdrowotne rozpoznawane zwłaszcza w klasie średniej), a teoria Bourdieu objaśnia, dlaczego bieganie (w określony sposób) są skłonni uprawiać przedstawiciele klasy średniej i wyższej, o tyle wciąż otwarte pozostaje pytanie: dlaczego osoby trenujące bieganie nie ograniczają się wyłącznie do samych treningów, ale chętnie decydują się na starty w zawodach biegowych (co jest kosztowne i czasochłonne i wiąże się z maksymalnym wysiłkiem fizycznym). W tym polu istotny okazuje się nietzscheanizm. Zebrane przeze mnie dane pokazują, że w miarę postępów treningu biegowego pierwotna prozdrowotna motywacja ustępuje motywacji sportowej. Pojawiająca się potrzeba testowania możliwości własnego ciała – w konfrontacji z innymi zawodnikami-amatorami oraz własnymi wcześniejszymi rekordami życiowymi – może być opisywana właśnie w kategoriach filozofii nietzscheańskiej.

Przez nietzscheanizm rozumiem tu pewne nastawienie życiowe nakierowane na świadome, celowe, wymagające wysiłku tworzenie siebie w kulcie dzielności, siły i sprawności (nie tylko w wymiarze cielesnym). Słabość – duchowa i fizyczna – jest godna potępienia; na szacunek zasługuje natomiast rozwój i wzmacnianie siebie. Zebrane informacje pozwoliły na odtworzenie dynamiki (typowej) biegowej kariery w perspektywie nietzscheańskiej. Otóż bieganie z aktywności traktowanej jako inwestycja w zdrowie, staje się narzędziem (lub dokładniej: polem, przestrzenią) kreacji samego siebie. Stwarza więc okazje do określania i przekraczania granic własnych możliwości, do kreacji własnej siły, tężyzny i sprawności (*vide*: Nietzsche).

Można zatem zaobserwować swoiste przejście od traktowania własnego ciała z troską do eksploatacji ciała dla zaimplementowania (sobie i innym) własnej tęczy. Propozycję syntetycznego zestawienia tych przemian pokazano na rysunku 2.

Rysunek 2. Stosunek biegaczy-amatorów do własnego ciała. Ujęcie sekwencyjne.

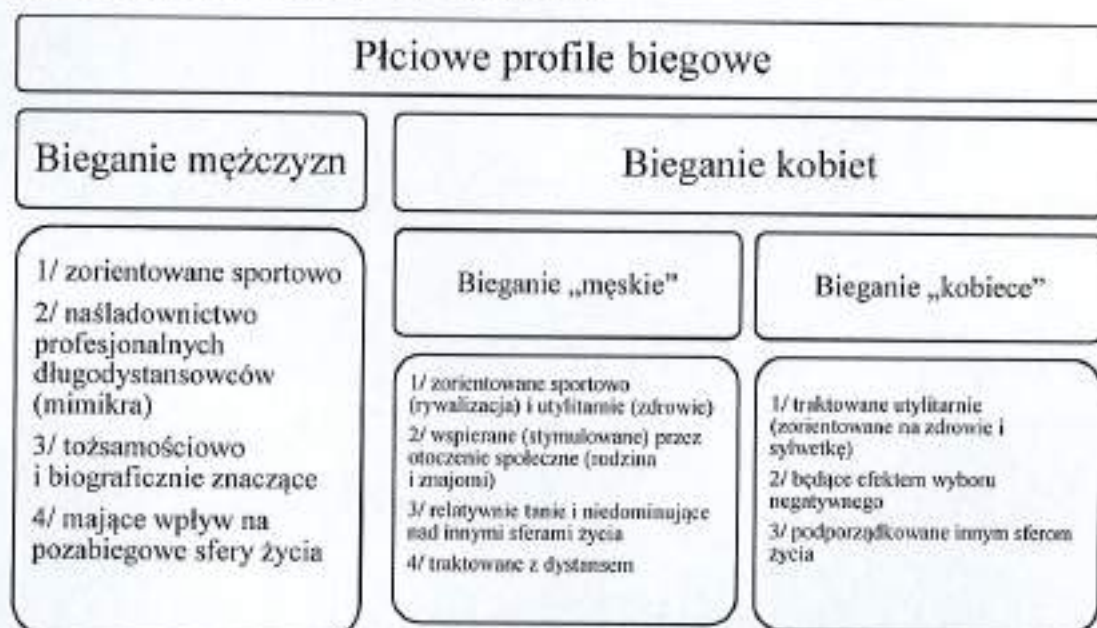
Źródło: Stempień 2016

Kluczowe znaczenie ma tu – jak się zdaje – etap „miodowego miesiąca”. Jest to okres następujący bezpośrednio po rozpoczęciu treningów. Na tym etapie jednostka jest pozytywnie zaskoczona możliwościami swojego ciała; decyduje się na pierwsze starty w zawodach. Pojawia się wizja siebie jako podmiotu kreującego własną potencję i samego siebie (*vide*: Nietzsche). Wzrost formy nie może jednak trwać bez końca. Biegacze są ponadto poważnie narażeni na kontuzje. Etap trzeci to zatem etap, prawdopodobnego dla wielu osób, kryzysu. Nowo tworzona i atrakcyjna tożsamość biegowa (sportowa, maratońska) wydaje się zagrożona i podejmowane są rozmaite działania na rzecz jej zachowania. Etap czwarty (ostatni) oznacza przezwycięzenie kryzysu i jest etapem otwartym. Zniechęcona kontuzjami i brakiem spodziewanych efektów jednostka może w ogóle zrezygnować z biegania. Inną opcją jest przyjęcie strategii biegacza rekreacyjnego, który uprawia bieganie bez sportowych aspiracji (powrót do pierwotnej motywacji zdrowotnej). Jeśli jednostce uda się (przynajmniej czasowo) pokonać kontuzje i jeśli jest ona wystarczająco

zdeteminowana, możliwy wydaje się powrót do etapu „miodowego miesiąca” (z perspektywą konieczności stawiania czoła kolejnym kryzysom).

Zostaje jednakże problem szczególnej atrakcyjności biegania dla mężczyzn. Jak wskazano w pkt. 4.8.3., populacja biegaczy-amatorów pozostaje wyraźnie zmaskulinizowana. Co więcej, wykonane przeze mnie badania informują, że kobiety i mężczyźni amatorsko uprawiają bieganie w różny sposób. Przede wszystkim, wiele kobiet biega wyłącznie rekreacyjnie, nie decydując się na udział w imprezach biegowych. Natomiast te biegaczki, które startują w zawodach, cechują się relatywnie niskim, w porównaniu z mężczyznami, „poziomem zaangażowania”. Mężczyźni uczestniczą przeciętnie w około ośmiu imprezach biegowych rocznie, zaś kobiety w 5-6 imprezach (Stempień 2015b: 192-193; zob. też Waśkowski 2014a: 488). Co więcej, mężczyźni są gotowi na swoje zawody dojeżdżać i startować także w miejscach bardzo odległych od domu (w tym: za granicą). Natomiast kobiety biorą raczej udział w zawodach organizowanych w miejscowości, w której żyją. Sportowe predylekcje mężczyzn, uprawiających bieganie, uwidaczniają się nie tylko w ich chętnym udziale w imprezach biegowych, lecz – co się z tym wiąże – w niemałych kosztach ponoszonych w związku z biegową pasją. Wydatki te wynosiły średnio 1110,40 zł w 2013 r. i były większe od przeciętnych wydatków ponoszonych przez kobiety o 180,82 zł (Stempień 2015b: 195; por. Stempień 2014: 180-184).

Rysunek 3. Męskie i kobiece profile biegowe

Źródło: Stempień 2015b

Uzasadnione jest wobec powyższego wyróżnienie trzech profili biegowych: męskiego oraz kobiecego z dwoma wariantami („męskim” i „kobięcym”) (patrz rysunek 3). Bieganie mężczyzn jest bieganiem zorientowanym sportowo. Większość mężczyzn trenujących bieganie, startuje w zawodach. Nie wystarcza im więc sama praca nad kondycją fizyczną; potrzebują testować efekty tej pracy w konfrontacji

z określonym – zapewne najlepiej maratońskim – dystansem i innymi biegaczami. Panowie starają się przy tym naśladować profesjonalnych zawodników, choćby poprzez znaczące inwestycje w „profesjonalny” sprzęt biegowy. Należy wreszcie przyjąć, że w przypadku mężczyzn rozpoczęcie przygody z bieganiem stanowi najpewniej ważny punkt biograficzny i może być tożsamościowo znaczące.

W przypadku kobiet sytuacja nie przedstawia się w sposób tak jednoznaczny. Przede wszystkim, zbiorowość pań uprawiających bieganie w czasie wolnym dzieli się na dwa, niemal równe pod względem liczebnościowym, zbiory: uczestniczek zawodów biegowych oraz tych, które w zawodach nie biorą udziału (Raport Polska Biega - Narodowy Spis Biegaczy 2014: 54). Dla tych ostatnich, realizujących *stricte* „kobiecy” profil biegowy, bieganie pozostaje przede wszystkim względnie przystępnym sposobem na zadbanie o własne zdrowie i sylwetkę (oraz ewentualnie okazję do spotkań ze znajomymi). Wybór tej właśnie dyscypliny rekreacji ruchowej przedstawia się tu zatem jako wybór negatywny, a bieganie jest tu traktowane utylitarnie – po prostu jako służące realizacji bardzo precyzyjnie określonego celu: zdrowie i smukła talia. Kobiety trenujące bieganie w ten sposób nie utożsamiałyby się szczególnie z tą aktywnością.

Warto wyróżnić jeszcze jeden profil biegania kobiet, nazwany tu bieganiem „męskim”. Otóż część kobiet wydaje się realizować poprzez biegową pasję takie swoje potrzeby i aspiracje, które stereotypowo uznawane są za męskie. Panie te przejawiają „sportową żyłkę”, biorą udział w zawodach, a ich wydatki związane z bieganiem przedstawiają się jako znaczące (przeciętnie prawie 1000 zł). Kobiety te są – w równym stopniu jak mężczyźni – przekonane o możliwości kreacji własnego ciała. W swoich biegowych zmaganiach mogą liczyć na wsparcie ze strony otoczenia: rodziny i przyjaciół. Szczególnie istotne jest jednak, że nawet te sportsmenki traktują swoją biegową pasję „mniej poważnie” niż startujący w zawodach mężczyźni. Ogólnie, rzadziej uczestniczą w zawodach, w tym zwłaszcza w tych oddalonych od domu. Rzadziej wstępują do klubów biegacza. Wydając znaczne kwoty na sprzęt biegowy i opłaty startowe i tak przeznaczają na to mniej pieniędzy niż mężczyźni. Dość chętnie widzą w bieganiu – oprócz okazji do sportowych spełnień – sposób na pozbywanie się „zbędnych kilogramów”.

Na funkcjonowanie nakreślonych wyżej profili biegowych wpływ mają kulturowo ukształtowane kobiece i męskie role społeczne. Bieganie i udział w zawodach wydają się odpowiednie wobec tego, co stereotypowo uznawane jest za męskie (dzielność, wytrzymałość, siła woli itd.). Dlatego też moda na bieganie jest modą głównie męską, a na linii startu biegów długodystansowych spotkać można przede wszystkim mężczyzn. Funkcjonujące stereotypy płciowe wydają się ograniczać skłonność kobiet do partycypacji w zawodach biegowych. Jeśli już kobiety decydują się na uprawianie joggingu, to traktują to raczej jako obszar rekreacji ruchowej. Wśród biegaczek można jednak też odnaleźć, będące w mniejszości, sportsmenki-amatorki. Wydaje się znaczące, że pod względem praktyk biegowych upodabniają się one do mężczyzn, przyjmując ich wzorce. Nie są tu jednak konsekwentne i zawsze zdradzają oznaki specyficznego „kobiecego” dystansu wobec sportowych wysiłków i ambicji.

Powyżej zarysowano czworakiego rodzaju społeczno-kulturowe uwarunkowania rozwoju polskiej mody na bieganie. Warto jednak postawić pytanie o swoistość polskich doświadczeń i ich ewentualne powinowactwo z biegowym boorem obserwowanym w skali globalnej. Temat ten zostanie omówiony w pkt. 4.8.5.

Omawiane powyżej zagadnienia zostały przedstawione w następujących publikacjach wchodzących w skład cyklu wykazywanego jako osiągnięcie naukowe:

- Stempień J.R. (2017), *Ideologia healthismu jako fons et origo mody na bieganie*, „Kultura i Społeczeństwo”, vol. 61, nr 2, ss. 125-152.
- Stempień J.R. (2016), *Ku źródłom polskiej mody na bieganie – perspektywa nietzscheańska*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Sociologica”, vol. 58, ss. 47-69.
- Stempień J.R. (2015), *Ladies and Gentlemen... On Your Marks, Get Set, Go! About Leisure Time Sport and the Popularity of Running among Men and Women*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Sociologica”, vol. 55, ss. 183-209.
- Stempień J.R. (2014), *Płeć maratonu – sport czasu wolnego w doświadczeniach kobiet*, „Kultura i Społeczeństwo”, vol. 58, nr 1, ss. 169-186.

Dodatkowo, zagadnienia te były też omawiane w następującej publikacji:

- Stempień J.R. (2017), *Bieganie jako praktyka dystynktywna. Analiza z wykorzystaniem teorii Pierre'a Bourdieu*, [w:] J.R. Stempień (red.), *Moda na bieganie – zapiski socjologiczne*, Łódź: Uniwersytet Medyczny w Łodzi.

4.8.5. Określenie swoistości polskiego biegowego booru na tle doświadczeń europejskich i ogólnoswiatowych

Moda na bieganie jest zjawiskiem obserwowanym nie tylko w skali polskiej czy europejskiej, ale też światowej. W 2017 r. w BMW Berlin Marathon uczestniczyli reprezentanci (a mowa tu przede wszystkim o biegaczach-amatorach) 137 krajów. Podobnie w Schneider Electric Marathon de Paris w 2017 r. wzięli udział zawodnicy ze 144 państw. Portal internetowy Association of Road Racing Statisticians (ARRS) informuje, że w 2016 r. rozegrano zawody na dystansie maratońskim (42,2916 km) w 156 krajach. W 2014 r. odbyły się zawody maratońskie w 28 stolicach europejskich, a ukończyło je w sumie 244 tys. osób (Stempień 2015c: 168-170). Polska moda na bieganie wydaje się być zatem związana ze znacznie szerszym zjawiskiem, mającym światowy zasięg. Interesująca jest w tym kontekście kontrowersja, czy w przypadku polskiego biegowego booru (ze względu na jego historię, strukturę populacji biegaczy-amatorów, aksjonormatywne źródła oraz materializacje w postaci poziomu sportowego) odnajdzie się te same „rysy”, co w skali globalnej?

Aby odpowiedzieć na to pytanie, odwołałem się (Stempień 2018a) do dostępnych opracowań i statystyk, a nawet publikowanych wspomnień biegaczy (odnoszących się do historii mody na bieganie). Istotnym elementem była analiza wybranych zawodów maratońskich na świecie i w Polsce, pozwalająca na

porównanie struktury populacji biegaczy-amatorów oraz uzyskiwanych przez nich wyników. Na potrzeby tej analizy wybrałem sześć zawodów maratońskich, cieszących się obecnie na świecie największą popularnością i największą liczbą uczestników (TCS New York City Marathon; Bank of America Chicago Marathon; Schneider Electric Marathon de Paris; Virgin Money London Marathon; BMW Berlin Marathon oraz Boston Marathon). Do porównania z powyższą elitą maratonów świata wybrałem zawody zaliczane do tzw. Korony Maratonów Polskich. Są to: PKO Poznań Maraton; PZU Cracovia Maraton; PZU Maraton Warszawski; PKO Wrocław Maraton oraz Maraton Dębno.

Wykonana analiza pokazuje istotne różnice w historii biegowego boomu w Polsce i krajach zachodnich. Przede wszystkim, pierwsza fala popularności biegania (która do Europy Zachodniej dotarła w pierwszej połowie lat 80., a wcześniej była obserwowana w USA) zasadniczo ominęła nasz kraj (organizowano nieliczne zawody, a powszechny trening biegowy zdecydowanie nie podlegał jeszcze akulturacji). Moda na bieganie nie znalazła w Polsce trwałego zakorzenienia w żadnym makrosocjologicznym podmiocie zbiorowym (w przypadku społeczeństw zachodnich była to klasa średnia). Natomiast druga fala biegowego boomu – jak najbardziej widoczna w naszym kraju – pojawiła się tu z kilkuletnim opóźnieniem w stosunku do państw zachodnich. W Polsce obserwować ją możemy od mniej więcej 2003 r., zaś w Ameryce Północnej i Europie datować ją można na końcówkę lat 90.

Tablica 7. Uczestnicy wybranych zawodów maratońskich w Polsce i na świecie według płci – dane za 2017 r. (w %)

Wyszczególnienie	Kobiety	Mężczyźni	Razem
<i>Wybrane zawody zaliczane do elity maratonów świata</i>			
TCS New York City Marathon	42	58	100
Bank of America Chicago Marathon	49	51	100
Schneider Electric Marathon de Paris	24	76	100
Virgin Money London Marathon	39	61	100
BMW Berlin Marathon	28	72	100
Boston Marathon	45	55	100
<i>Zawody zaliczane do Korony Maratonów Polski</i>			
PKO Poznań Maraton	17	83	100
PZU Cracovia Maraton	18	82	100
PZU Maraton Warszawski	17	83	100
PKO Wrocław Maraton	17	83	100
Maraton Dębno	18	82	100

Źródło: opracowanie własne na podst. Stempień 2018a

Obecnie – w okresie drugiej fali – zjawisko biegowego boomu w „wersji krajowej” w znacznym stopniu przypomina już swój odpowiednik czy pierwowzór z USA czy zwłaszcza z krajów tzw. starej Unii Europejskiej. Ideologiczne tło (*healthizm*) jest tu tożsame, podobnie jak – w dużym stopniu – struktura populacji biegaczy-amatorów w wymiarze przynależności klasowej.

Niemniej, odnotować też należy istotne różnice. Polska moda na bieganie wciąż jest silnie zdominowana przez mężczyzn oraz (już nie tak wyraźnie) przez osoby młode. Obserwuje się tendencję „egalitaryzującą”, ale niewątpliwie nasze społeczeństwo było w drugiej dekadzie XXI wieku w tym procesie opóźnione w stosunku do krajów zachodnich, gdzie bieganie stało się aktywnością chętnie podejmowaną także przez kobiety (stanowiące czasami nawet połowę uczestników zawodów maratońskich – patrz tablica 7) oraz osoby w średnim wieku (wiele wskazuje na to, że wręcz przeważają one w populacji biegaczy-amatorów).

Jak pokazano w tablicy 8, spośród elity maratonów świata, „najwolniejsze” okazały się zawody amerykańskie, zaś przeciętne rezultaty uzyskiwane w maratonach europejskich, w tym zwłaszcza paryskim i berlińskim, były lepsze. Posłużyłem się tu metodą podziału list wynikowych na cztery równe części, przy czym wynik dla pierwszego kwartyla oznacza, że 25% zawodników miało lepszy rezultat, a 75% - gorszy (analogiczna interpretacja dla mediany i trzeciego kwartyla). Generalnie, polskie biegi okazują się nieco szybsze, nie tylko w porównaniu z zawodami w USA, ale i z biegami europejskimi. W tym ostatnim przypadku widać to zwłaszcza porównując mediany oraz trzeci kwartył uzyskanych wyników. Być może rozstrzyga o tym, wciąż silniejsza w Polsce niż na Zachodzie, maskulinizacja biegowego boomu i dominacja wśród polskich długodystansowców osób młodych.

Tablica 8. Uczestnicy wybranych zawodów maratońskich w Polsce i na świecie według uzyskanych wyników w 2017 r. (czasy netto)

Zawody biegowe	Liczba osób, które ukończyły bieg na dystansie 42,195 km	I kwartył	II kwartył (mediana)	III kwartył
		Wynik (GG:MM:SS)		
<i>Wybrane zawody zaliczane do elity maratonów świata</i>				
TCS New York City Marathon	50643	03:57:11	04:30:28	05:09:21
Bank of America Chicago Marathon	44508	04:00:23	04:42:48	05:28:28
Schneider Electric Marathon de Paris	41736	03:46:38	04:15:07	04:47:57
Virgin Money London Marathon	39278	03:47:06	04:26:35	05:08:37
BMW Berlin Marathon	39234	03:39:51	04:07:12	04:41:07
Boston Marathon	26411	03:28:19	03:51:39	04:21:48
<i>Zawody zaliczane do Korony Maratonów Polski</i>				
PKO Poznań Maraton	6355	03:44:49	04:09:20	04:36:20
PZU Cracovia Maraton	5614	03:37:37	03:58:38	04:24:55
PZU Maraton Warszawski	5457	03:39:31	04:00:59	04:29:40
PKO Wrocław Maraton	4630	03:42:37	04:04:07	04:32:01
Maraton Dębno	2177	03:40:44	04:00:45	04:28:05

Źródło: opracowanie własne na podst. Stempień 2018a

Podsumowując, można powiedzieć, że zjawisko polskiej mody na bieganie w znacznym stopniu przypomina swój zachodni odpowiednik, lecz pod względem

swojego rozwoju (już nie organizacyjnego, ale raczej społecznego) jest nieco opóźnione. Przede wszystkim jednak, jego źródła (*healthism*) i klasowe podstawy (*middle class*) są tożsame, zaś kierunek przemian w strukturze populacji biegaczy-amatorów wskazuje jednoznacznie na tendencję do upodobnienia polskiego biegowego boomu do zachodniego pierwowzoru.

Omawiane powyżej zagadnienia zostały przedstawione w następującej publikacji wchodzącej w skład cyklu wykazywanego jako osiągnięcie naukowe:

- Stempień J.R. (2018), *Moda na bieganie – doświadczenia Polski i innych krajów. Analiza porównawcza*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica”, vol. 65, ss. 89-107.

Dodatkowo, zagadnienia te były też omawiane w następującej publikacji:

- Stempień J.R. (2015), *'Must Be Healthy, Must Be Sporty' – Experiences of Poland and Selected European Countries. The Case of Popularity of Running*, [w:] B. Sawicki (red.), *Promotion of Healthy Lifestyle in European Countries*, Lublin: Katedra Turystyki i Rekreacji Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie.

4.8.6. Zidentyfikowanie bardzo niskiego poziomu kompetencji zdrowotnych biegaczy

Prozdrowotne motywacje biegaczy-amatorów są dobrze udokumentowane, a przesłanka prozdrowotna wydaje się wiodącym czynnikiem skłaniającym do rozpoczęcia biegowych treningów, nawet jeśli w toku „kariery biegowej” zaczyna ustępować innym, np. motywom sportowym.

Niemniej, miałem świadomość, że uzyskiwane w badaniach wysokie odsetki wskazań dla motywacji prozdrowotnej należałoby traktować z pewną ostrożnością. Znaczenie owych deklaracji jest niejasne, jeśli nie weźmie się pod uwagę poziomu kompetencji zdrowotnych biegaczy-amatorów. Innymi słowy, jednostki mogą decydować się na podjęcie treningu biegowego z prozdrowotnych pobudek, jednak ciekawe jest, co tak naprawdę wiedzą o zdrowotnych korzyściach (ale i ryzykach) związanych z treningiem biegowym? Czy prezentują się w tym polu jako racjonalni i dobrze poinformowani aktorzy czy może przeciwnie: ich motywacja zdrowotna opiera się na potocznych wyobrażeniach o korzyściach zdrowotnych wynikających z biegania? Czy w takim razie powinniśmy uznać motywację prozdrowotną biegaczy rekreacyjnych za pozorną?

Kluczowe było tu dla mnie pojęcie kompetencji zdrowotnych (ang. *health literacy*) obejmujących wiedzę, motywację i kompetencje ludzi w zakresie uzyskiwania dostępu, rozumienia, oceny i wykorzystania informacji na temat zdrowia w życiu codziennym, m.in. w zakresie profilaktyki i opieki zdrowotnej celem zachowania zdrowia lub poprawy jakości życia (Sørensen et al. 2012). Spodziewałem się, że biegacze okażą dobrze poinformowani na temat prozdrowotnych walorów biegania. Powinno być tak dlatego, że wysoki poziom kompetencji zdrowotnych jest na ogół skorelowany z tymi charakterystykami (przynależność do wyższej lub średniej klasy społecznej, wysoki poziom wykształcenia, wykonywanie pracy

umysłowej), które odnoszą się do większej części populacji biegaczy-amatorów w Polsce (Sørensen et al. 2015).

Jako socjolog nie czułem się jednak uprawniony do oceny poziomu kompetencji zdrowotnych biegaczy w kontekście faktycznych zdrowotnych korzyści i ryzyka związanego z uprawianiem biegania. Powinien tego dokonać specjalista w zakresie nauk medycznych lub nauk o zdrowiu. Dlatego zaprosiłem do współpracy dwoje lekarzy. Dokonali oni stosownej kwerendy literaturowej i w oparciu o wiedzę medyczną opracowali skalę do oceny kompetencji zdrowotnych biegaczy-amatorów (patrz tablica 9). Ocenie podlegały odpowiedzi respondentów (czwarta runda badań ankietowych, pomiar w 2016 r.) na dwa pytania otwarte, zawierające prośbę o wymienienie zdrowotnych korzyści i zagrożeń związanych z uprawianiem biegania. Odpowiedzi każdego ankietowanego były oceniane niezależnie przez każdego z lekarzy, w oparciu o przygotowaną skalę.

Tablica 9. Skala do pomiaru kompetencji zdrowotnych biegaczy-amatorów (zakres -3, 23)

Korzyści dla zdrowia	Pkt.	Zagrożenia dla zdrowia	Pkt.
Niższe ryzyko choroby wieńcowej	3	Uszkodzenia stawów kolanowych i skokowych	2
Niższe ryzyko incydentów naczyniowo-mózgowych	3		
Lepsza kontrola ciśnienia tętniczego	2		
Lepsza kontrola cukrzycy	2	Uszkodzenia ścięgien	1
Lepsza kontrola zaburzeń lipidowych	2		
Zmniejszenie masy ciała	2		
Poprawione funkcjonowanie ogólnofizyczne. Rozwój mięśni	1	Złamania	1
Zwiększona gęstość kości - zapobieganie osteoporozie	1		
Poprawa sprawności umysłowej	1		
Działanie przeciwdepresyjne i poprawa nastroju	1	Nagle zatrzymanie krążenia i śmierć (u osób bez chorób układu krążenia)	-3
Ograniczenie ryzyka chorób zakaźnych (nie potwierdzone badaniami)	1		

Źródło: tłumaczenie własne na podst. Stempień et al. 2020

Ze względu na znaczenie dla ogólnego stanu zdrowia, wszystkim medycznie potwierdzonym efektom biegania przyznawano 1, 2 lub 3 punkty (najwyższe wartości przypisywano najważniejszemu czynnikowi). Od uzyskanego wyniku odejmowano trzy punkty, gdy respondent podawał nieuzasadnione dane medyczne. Do uzyskania były maksymalnie 23 punkty, a zakres skali wynosił: (-3, 23).

Do analizy włączono 863 kwestionariusze (w pozostałych brakowało odpowiedzi na pytania o kompetencje zdrowotne). Jak pokazano w tablicy 10, średnia ocena dla badanej grupy biegaczy amatorów wyniosła 3,16. Najwyższy wynik odnotowany w próbie badawczej wyniósł 11 punktów (uzyskany tylko przez jedną osobę) i jest to rezultat lokujący się w okolicach środka przyjętej skali. Jedenastu

respondentów badania zostało „ukaranych” odjęciem punktów od ostatecznego wyniku.

Tablica 10. Kompetencje zdrowotne biegaczy-amatorów (N=863)

Punktacja (skala: -3, 23)	% badanego zbioru
<0	1
0-1	14
1,5-3	42
3,5-5	31
5,5-7	10
7,5-9	2
9,5-11	0
11,5-23	-
Razem	100
Średnia arytmetyczna: 3,16	
Odchylenie standardowe: 1,86	

Zródło: Stempień et al. 2020

Ankietowani biegacze okazali się zatem zasadniczo niekompetentni w zakresie zdrowotnych pożytków i zagrożeń związanych z treningiem biegowym. Jak można interpretować te wyniki? Prawdopodobnie kluczowe znaczenie ma tu nieracjonalność motywacji zdrowotnej do uprawiania biegania. Ludzie trenują bieganie, aby zachować zdrowie, ale opierają się na wiedzy potocznej, wykorzystując funkcjonujące społeczne wyobrażenia na temat korzyści płynących z biegania. Możliwe jest też, że motywacja zdrowotna (społecznie aprobowana) maskuje jedynie motywacje faktyczne, których zgłaszanie w badaniu ankietowym jest mało prawdopodobne: jednostki pragną je ukryć lub mogą ich sobie nawet w pełni nie uświadamiać (chęć zmanifestowania przynależności do klasy społecznej, chęć bycia modnym, pragnienie zaskarżenia sobie podziwu i uznania innych, poszukiwanie okazji do wyzwań itp.).

Omawiane powyżej zagadnienia zostały przedstawione w następującej publikacji wchodzącej w skład cyklu wykazywanego jako osiągnięcie naukowe:

- Stempień J.R., Stańczyk M., Tokarski J., Tkaczyk M. (2020), *Running for Health? Polish Long-Distance Leisure Runners and the Problem of Health Literacy*, „Polish Sociological Review”, vol. 211, nr 3, ss. 379-392.

4.8.7. Zidentyfikowanie poziomu i wzorców aktywności interesariuszy biegowego boomu

W swoich pracach poświęconych modzie na bieganie chciałem też wyjść poza zagadnienia motywacji jednostek i działań organizowanych według klasowych czy ideologicznych przesłanek. Identyfikacja społeczno-kulturowych źródeł mody na bieganie (healthizm, teoria Bourdieu, nietzscheanizm, wzorce męskości i kobiecości) wydawała się oczywiście przedsięwzięciem istotnym i ciekawym, ale też nie wyczerpującym kwestii istoty popularności biegania rekreacyjnego. Miałem

przeświadczenie, że biegowy boom konstituowany jest nie tylko przez spontaniczne działania jednostek lub grup (*vide*: ekspresywny ruch społeczny według Szczepańskiego), ale że składają się też nań aktywności pewnych zinstytucjonalizowanych podmiotów. Nazwałem je interesariuszami biegowego boomu (patrz definicja w pkt. 4.8.2.).

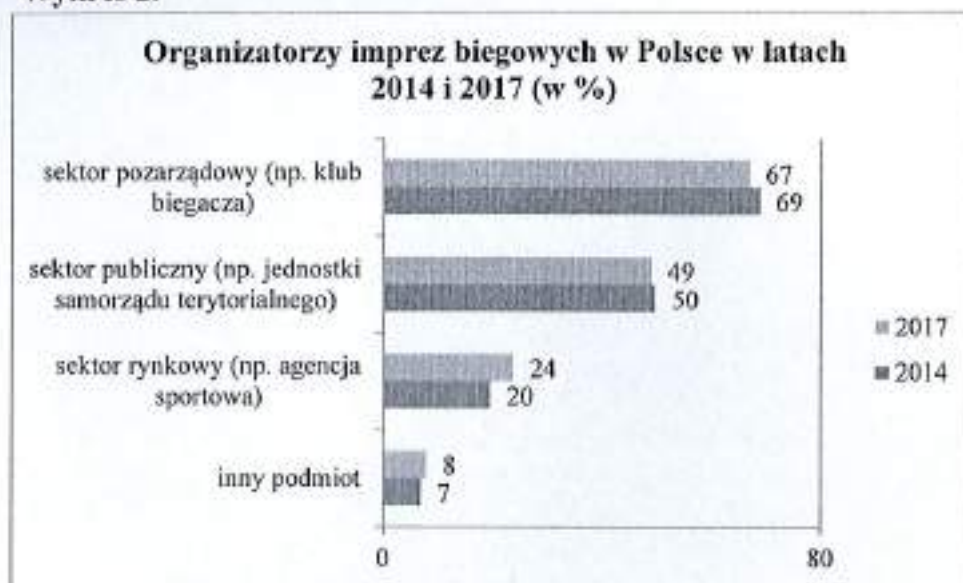
Należy zaznaczyć, że interesariusze biegowego boomu mogą realizować działania wykraczające poza spektrum wyznaczone przez samą komercjalizację mody na bieganie (co byłoby szczególnym przypadkiem komercjalizacji rekreacji ruchowej, czy nawet szerzej - komercjalizacji aktywności w czasie wolnym). Co więcej, pole ich aktywności nie musi ograniczać się do rynku biegowego, który za Zygmuntem Waśkowskim i Anną Jasiulewicz (2017: 22) można rozumieć jako *ogół stosunków wymiany zachodzących między biegaczami, których potrzeby związane z bieganiem zaspokajane są przez organizacje oferujące im produkty sportowe mające postać usług, dóbr materialnych, miejsc lub inne wartości, za które są oni gotowi zapłacić określoną cenę*. Odwołując się do rozróżnienia trzech sektorów aktywności społecznej (sektor publiczny, sektor rynkowy i sektor non-profit), można powiedzieć, że interesariusze boomu biegowego mogą działać nie tylko w sektorze rynkowym jako sprofesjonalizowani dostawcy dóbr i usług, ale także w sektorze publicznym.

Do rozpoznania zasięgu działań interesariuszy biegowego boomu posłużyła standaryzowana analiza danych zastanych (*desk research*), oparta na dwóch losowo dobranych ogólnopolskich próbkach imprez biegowych (N=338 dla 2014 r. oraz N=349 dla 2017 r.). Zebrane dane obejmowały m.in. następujące zagadnienia: organizacja, sponsoring oraz patronat instytucjonalny nad imprezami biegowymi.

Interesowało mnie pytanie, kto najczęściej organizuje zawody biegowe w Polsce i jak często organizatorzy są wspierani przez instytucje zewnętrzne (poprzez patronat lub sponsoring)? Gdyby większość zawodów organizowali sami biegacze (w ramach sektora non-profit poprzez stowarzyszenia biegowe), a wsparcie zewnętrzne byłoby wykorzystywane rzadko, można by to uznać za swoisty wskaźnik oddolnego charakteru mody na bieganie.

Jak pokazano na wykresie 2, dwie trzecie zawodów biegowych, które odbyły się w Polsce w latach 2014 i 2017, zostało przygotowanych przez organizacje pozarządowe (np. kluby biegacza). Natomiast podmioty należące do sektora publicznego (głównie samorządy) zorganizowały połowę zawodów. Z kolei tylko $\frac{1}{5}$ imprez w 2014 r. oraz $\frac{1}{4}$ w 2017 r. została przygotowana przez prywatne firmy, np. agencje sportowe. Należy przy tym podkreślić, że aktywność interesariuszy biegowego boomu słabo i nieczęsto przejawia się poprzez patronat instytucjonalny nad imprezami biegowymi czy wsparcie finansowe tego typu wydarzeń. Wykonane badanie wykazało bowiem, że zdecydowana większość imprez biegowych organizowanych w Polsce (73% w 2014 r. i 65% w 2017 r.) nie miała sponsorów. Podobnie rzecz przedstawia się w przypadku patronatu (odpowiednio: 87% w 2014 r. i 83% w 2017 r.).

Wykres 2.

Źródło: Stempień, Mielczarek, Tokarski 2021

Warto zarazem przypomnieć o kilku zaobserwowanych istotnych prawidłowościach. Po pierwsze, w mniejszych miejscowościach (liczba mieszkańców poniżej 100 tysięcy) większość imprez biegowych jest organizowana przez instytucje publiczne. Po drugie, podmioty sektora rynkowego mają skłonność do organizowania imprez o większej liczbie uczestników (powyżej mediany). Podmioty te – po trzecie – szczególnie często zabiegają o pozyskanie dla wydarzeń biegowych dodatkowego, zewnętrznego wsparcia finansowego. W interesujący sposób prezentują się też statystyki odnośnie zależności pomiędzy lokalizacją imprezy biegowej (Polska Wschodnia *versus* reszta kraju) a sektorową przynależnością podmiotów organizujących. Otóż można powiedzieć, że $\frac{2}{3}$ imprez w Polsce Wschodniej (i tylko niespełna połowa w pozostałych częściach kraju) zostało zorganizowanych przez instytucje publiczne. Zarazem firmy prywatne praktycznie wystrzegają się organizowania imprez w Polsce Wschodniej (zależność ta uwidoczniła się w przypadku pomiaru dla 2014 r.). Wniosek byłby więc taki, że interesariusze z sektora prywatnego mniej chętnie angażują się w organizację imprez biegowych na obszarach gorzej rozwiniętych, biedniejszych, a więc bardziej wymagających i potrzebujących (chętniej wybierając organizację imprez dużych, potencjalnie bardziej rentownych), a zarazem właśnie te obszary i takie imprezy obsługują interesariusze z kategorii instytucji publicznych.

Co ważne, bardzo istotnym aktorem na polu organizacji imprez biegowych pozostają podmioty sektora pozarządowego. Wszystko to nakazuje traktować biegowy boom jako zjawisko o dwoistej naturze: z jednej strony bez wątpienia jest to fenomen o oddolnym, spontanicznym pochodzeniu (ekspresywny ruch społeczny w terminologii Szczepańskiego), z drugiej zaś – obiekt kreacji instytucjonalnych interesariuszy, którzy upatrują w nim możliwość realizacji własnych celów (przy zastrzeżeniu, że mogą to być cele społecznie pozytywne).

Omawiane powyżej zagadnienia zostały przedstawione w następującej publikacji wchodzącej w skład cyklu wykazywanego jako osiągnięcie naukowe:

- Stempień J.R., Mielczarek R., Tokarski J. (2021), *New Perspectives in Social Studies on Recreational Running: the Case of Poland*, „Physical Culture and Sport. Studies and Research”, vol. 93, nr 1, ss. 24-37.

4.8.8. Zidentyfikowanie przestrzennego zróżnicowania biegowego boomu (województwa) i wskazanie poziomu rozwoju społ.-gospodarczego jako zmiennej objaśniającej

Problem przestrzennego zróżnicowania mody na bieganie w Polsce nie został dotychczas wystarczająco rozpoznany. W wielu badaniach, w tym moich własnych badaniach ankietowych, zagadnienie to nie zostało uwzględnione. Przykładowo, w Narodowym Spisie Biegaczy 2014 pytano respondentów o miejsce zamieszkania (typologia według liczby mieszkańców), ale już nie o region. Waškowski (2014a, 2016) uwzględnił tę kwestię w swoich internetowych badaniach ankietowych maratończyków, ale uzyskał rezultaty niemiarodajne, z wyraźną nadreprezentacją woj. wielkopolskiego (37% w 2014r. i 29% w 2016r.), z którym sam jest związany.

Omawiane wyżej (pkt. 4.8.7.) analizy danych zastanych (*online desk research*) obejmujące ogólnopolskie próbki imprez biegowych pozwoliły też na zebranie interesującego materiału na temat regionalnego wymiaru mody na bieganie. Jako uzupełniający może zostać potraktowany pomiar aktywności stowarzyszeń biegowych (tzw. klubów biegacza) za 2014 r., również przeprowadzony w rejestrze standaryzowanej analizy danych zastanych (badanie wyczerpujące na zbiorze 99 zidentyfikowanych stowarzyszeń).

Tablica 11. Polska moda na bieganie w latach 2014 i 2017 według wielkości miejscowości

Wyszczególnienie	2014	2017
<i>Lokalizacja imprez biegowych (w %)</i>		
	N=338	N=349
Miasto powyżej 500 tys. mieszk.	20	11
Miasto 100 tys.-500 tys. mieszk.	13	21
Miasto poniżej 100 tys. mieszk.	42	42
Wieś	24	26
Nie dotyczy / brak danych	1	-
Razem	100	100
<i>Lokalizacja klubów biegacza (w liczbach bezwzględnych)</i>		
	N=99	nie pozyskano danych
Miasto powyżej 500 tys. mieszk.	9	
Miasto 100 tys.-500 tys. mieszk.	5	
Miasto poniżej 100 tys. mieszk.	73	
Wieś	12	
Razem	99	

Źródło: opracowanie własne na podst. Stempień 2017a, Stempień, Mielczarek, Tokarski 2021

Otóż prawie połowa imprez biegowych, które odbyły się w 2014 i 2017 r. w Polsce (każdorazowo 42%) była zlokalizowana w niedużych miastach (poniżej 100 tys. mieszkańców). Jeśli dodać do tego fakt, że co czwartą imprezę zorganizowano na wsi, to okazuje się, że możemy mówić, iż $\frac{2}{3}$ zawodów biegowych w Polsce jest rozgrywanych poza sceną wielkomięską. Podobne ustalenia przynosi analiza aktywności klubów biegacza. Otóż stowarzyszenia te powstają i działają raczej w niewielkich miastach lub nawet na wsiach. W dużych miastach, liczących powyżej 100 tys. mieszkańców, funkcjonowało tylko 14 spośród ogółu 99 zidentyfikowanych stowarzyszeń biegaczy-amatorów. Prawie $\frac{3}{4}$ działało w mniejszych miastach, a co ósme – na wsi.

Tablica 12. Lokalizacja imprez biegowych w Polsce w latach 2014 i 2017 według województw (w %)

Wyszczególnienie	Lokalizacja imprez biegowych (w %)		Lokalizacja klubów biegacza (w liczbach bezwzględnych) 2014 (N=99)
	2014 (N=338)	2017 (N=349)	
Dolnośląskie	8	8	11
Kujawsko-pomorskie	4	5	4
Lubelskie	3	3	4
Lubuskie	2	2	2
Łódzkie	4	3	8
Małopolskie	6	6	7
Mazowieckie	16	7	8
Opolskie	3	3	1
Podkarpackie	4	4	7
Podlaskie	1	4	1
Pomorskie	7	11	5
Śląskie	12	16	9
Świętokrzyskie	2	4	1
Warmińsko-mazurskie	3	4	5
Wielkopolskie	17	14	19
Zachodniopomorskie	7	5	7

Źródło: opracowanie własne na podst. *Stempeń 2017a*, *Stempeń*, Mielczarek, Tokarski 2021

Jak pokazano w tablicy 12, w 2014 r. do województw, na których terenie zorganizowano najwięcej zawodów biegowych należały: wielkopolskie (17% ogółu imprez), mazowieckie (16%) oraz śląskie (12%), zaś województwami o najmniejszym odsetku imprez biegowych były: podlaskie (1%), lubuskie (2%) i świętokrzyskie (2%). Natomiast w 2017 r. najwięcej zawodów biegowych przeprowadzono w województwach: śląskim (16%), wielkopolskim (14%) i pomorskim (11%), zaś najmniej zawodów odbyło się w województwach: lubelskim, łódzkim, opolskim (w każdym przypadku 3%) i lubuskim (2%). Współczynnik korelacji rang Spearmana ($\rho = 0,86$) informuje o wysokiej zbieżności wyników pomiarów dla 2014 i 2017 r.

Natomiast najwięcej stowarzyszeń biegaczy-amatorów działało w województwach: wielkopolskim i dolnośląskim. Relatywnie dużo klubów funkcjonowało też w województwach: śląskim, mazowieckim i łódzkim. Najmniej stowarzyszeń biegowych odnaleziono w przypadku województw: świętokrzyskiego, opolskiego, podlaskiego (w każdym tylko 1 organizacja) oraz lubuskiego. Te cztery regiony są zarazem regionami o najmniejszej ogólnej liczbie organizacji pozarządowych, zaś najwięcej klubów biegacza zidentyfikowano w tych województwach, w których w ogóle sektor pozarządowy ma najwięcej podmiotów (Adamiak, Charycka, Gumkowska 2016: 28-29).

Dlaczego w niektórych województwach organizowanych jest więcej imprez biegowych niż w innych? Wydaje się, że znaczenie może mieć liczba mieszkańców danego województwa; w województwach zamieszkałych przez mniejszą liczbę osób organizuje się mniej zawodów biegowych. Tę intuicyjnie zrozumiałą zależność potwierdzają wysokie wartości współczynnika korelacji Pearsona uzyskane wartości ($r = 0,86$ dla 2014 r. oraz $r = 0,68$ dla 2017 r.), dokumentujące bardzo silny związek między zmiennymi.

Z drugiej strony należy pamiętać, że wśród województw o najmniejszej liczbie imprez biegowych znajdują się te o najniższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym obszar Polski Wschodniej (do którego tradycyjnie zalicza się województwa: podlaskie, podkarpackie, lubelskie, warmińsko-mazurskie i świętokrzyskie). Ten makroregion należy do najsłabiej rozwiniętych obszarów Polski i Unii Europejskiej i tu realizowane były unijne programy: Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013 oraz Program Operacyjny Polska Wschodnia 2014-2020. Zapóźnienie rozwojowe tego obszaru ilustrują podstawowe mierniki makroekonomiczne (PKB *per capita*, wydajność pracy, nakłady na działalność badawczo-rozwojową, przeciętny miesięczny dochód *per capita*, współczynnik aktywności zawodowej, stopa bezrobocia, odsetek zatrudnienia w rolnictwie). Wszystkie te miary kształtują się na niekorzystnym poziomie w przypadku Polski Wschodniej, przyjmując znacząco gorsze wartości w porównaniu z danymi dla całej Polski i z danymi dla najwyższej rozwiniętego województwa mazowieckiego (Kozak 2014: 35-37). Towarzyszą temu niepokojące wskaźniki społeczne: niski poziom aktywności obywatelskiej, brak poczucia ludzi, iż „branie sprawy we własne ręce” jest szansą na zmianę niekorzystnej sytuacji materialnej oraz wykształcenie się postawy roszczeniowej (Hajduga 2014: 65, Kozak 2014: 37).

Czy zatem można uznać, że biegowy boom w mniejszym stopniu dociera do Polski Wschodniej? Wykonane analizy pozwalają na udzielenie twierdzącej odpowiedzi na to pytanie. Okazuje się bowiem, że średni procentowy udział imprez biegowych zorganizowanych na terenie województw zaliczanych do Polski Wschodniej był zarówno w 2014 jak i w 2017 r. istotnie niższy niż w przypadku pozostałych województw. I tak w każdym z województw zaliczanych do obszaru Polski Wschodniej zorganizowano w 2014 r. przeciętnie 2,6% imprez z ogółu, które odbyły się w tym roku w całej Polsce (dane dla 2017 r. wyniosły odpowiednio: 3,7%). Tymczasem w przypadku każdego z pozostałych 11 województw średni udział imprez biegowych, które miały tam miejsce w ogóle imprez w kraju wynosił

7,9% w 2014 r. oraz 7,4% w 2017 r. Wartości testu t-Studenta (empiryczne $p=0,0077$ dla 2014 r. oraz $p=0,0262$ dla 2017 r.) wskazują, że zaobserwowane różnice są istotne statystycznie. Można więc powiedzieć, że moda na bieganie jest obserwowana głównie w lepiej rozwiniętych częściach kraju, występując jednak nie tylko w przestrzeni wielkomiejskiej, ale i na terenach słabo zurbanizowanych.

Omawiane powyżej zagadnienia zostały przedstawione w następujących publikacjach wchodzących w skład cyklu wykazywanego jako osiągnięcie naukowe:

- Stempień J.R., Mielczarek R., Tokarski J. (2021), *New Perspectives in Social Studies on Recreational Running: the Case of Poland*, „Physical Culture and Sport. Studies and Research”, vol. 93, nr 1, ss. 24-37.
- Stempień J.R. (2017), *Aktywność stowarzyszeń biegaczy-amatorów w Polsce. Kilka uwag o generowaniu zasobów kapitału społecznego*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Sociologica”, vol. 61, ss. 113-127.

4.8.9. Opracowanie autorskiej koncepcji śladu społecznego (*social footprint*) do oszacowania społecznych konsekwencji rozpowszechnienia się zjawiska biegowego boomu

Uważałem, że socjologiczne studia nad biegowym boodem nie powinny ograniczyć się do rozpoznania przyczyn (źródeł) tego fenomenu, ani do rejestrowania jego charakterystyk. Innymi słowy niewystarczające wydawało się sprowadzenie zadania rozpoznania mody na bieganie do jej wyjaśnienia (eksplanacja) i sportretowania (deskrypcja). Przyjmując systemową wizję życia społecznego, w której poszczególne jego dziedziny czy obszary są ze sobą powiązane, chciałem zastanowić się również nad społecznymi konsekwencjami biegowego boomu. Jakie jest społeczne znaczenie mody na bieganie?

Odwołanie do funkcji społecznych, przypisywanych rekreacji ruchowej (Stempień 2022b: 180-182; Kwilecka, Brożek 2007), wydało się w tym przypadku nieadekwatne, gdyż, funkcje odnoszone są raczej do stałych, często abstrakcyjnych składników systemu społecznego, które chętnie określamy jako „zinstytucjonalizowane”. Funkcje w mniejszym stopniu wydają się natomiast przystawać do zjawisk społecznych – nawet jeśli cechuje je pewna trwałość – epizodycznych, partykularnych, wyjątkowych, którym moglibyśmy przypisać „nazwę własną”, a z takim właśnie fenomenem mamy do czynienia w przypadku mody na bieganie. Co więcej, funkcje opowiadają raczej perspektywę statyki społecznej niż społecznej zmiany; odwołując się do funkcji łatwiej nam tłumaczyć trwanie porządku społecznego niż jego zmianę (Stempień 2022a: 528-529).

Dlatego, zamiast posługiwać się kategorią funkcji społecznych, zaproponowałem zastosowanie terminu śladu społecznego. Samo pojęcie śladu społecznego (wzorowane oczywiście na kategoriach „śladu węglowego” czy szerzej „śladu ekologicznego”) nie jest nowe, ale chciałem wyposażyć je w nowe znaczenie. Do tej pory było ono wykorzystywane głównie w naukach o zarządzaniu, w kontekście społecznej odpowiedzialności biznesu. Rozpatruje się w tej

perspektywie ślad społeczny produktu, procesu technologicznego czy instytucji (zwłaszcza korporacji) oraz analizowany jest ich wpływ na funkcjonowanie lokalnej (ewentualnie szerszej) społeczności (Stempień 2022a: 529).

Chciałbym rozumieć i stosować kategorię „śladu społecznego” w szerszym kontekście, w rejestrze czysto socjologicznym. Za pomocą tego terminu proponuję opisywać i analizować znaczenie konkretnych zjawisk społecznych, których nie da się sprowadzić do statusu stałych elementów systemu społecznego, mających przypisane funkcje. Przykładem takich fenomenów może być rewolucja, ruch społeczny, konkretna instytucja czy organizacja, moda, rewolucja kulturalna.

Przez pojęcie „śladu społecznego” proponuję rozumieć racjonalne, dające się empirycznie wykazać konsekwencje danego zjawiska społecznego, które można zaobserwować w przypadku danej zbiorowości w wyodrębnionym okresie czasu. Zakładam, że dany fenomen nie musi być wyłączną przyczyną przypisywanych mu konsekwencji społecznych (spodziewam się nawet, że takie sytuacje mogą występować rzadko). Jednocześnie uważam, że idea śladu społecznego pozwoli rozważyć społeczne znaczenie danego zjawiska: jak współkształtuje ono życie społeczne w różnych jego wymiarach (mikro-, mezo- i makro-), a także jakie jest jego oddziaływanie z punktu widzenia zmiany społecznej lub petryfikacji społecznej?

Tablica 13. Ślad społeczny biegowego boomu w Polsce w perspektywie pierwszych dwóch dekad XXI wieku

Wyszczególnienie	Stabilizacja i petryfikacja społeczna	Zmiana społeczna
Poziom makrospołeczny	-	wzmocnienie procesu przekształcania struktury społecznej w kierunku modelu zachodniego
Poziom mezospołeczny	-	kreowanie zasobów kapitału społecznego
		wzmacnianie pozycji i tożsamości nowych aktorów instytucjonalnych
		modernizacja pejzażu miejskiego i wiejskiego w wymiarze społecznym i przestrzennym
Poziom mikrospołeczny	konserwacja tradycyjnych męskich i kobiecych ról społecznych	powstanie nowych kobiecych ról społecznych

Źródło: Stempień 2022a

Jak zatem należy rozumieć siłę i mechanikę oddziaływania biegowego boomu oraz całą ideę społecznego śladu mody na bieganie? Uważam, że zebrane przeze mnie dane (przywoływane wyżej, w kolejnych podpunktach) można interpretować w ten sposób, iż biegowy boom w pierwszych dwóch dekadach XXI wieku zasiliał procesy modernizacyjne, którym podlegało polskie społeczeństwo. Oczywiście, popularność biegania nie tyle definiowała czy determinowała te procesy, co była

raczej jeszcze jednym polem, na którym one zachodziły. Trudno byłoby też twierdzić, że bez zaistnienia biegowego boomu przebieg owych procesów byłby niemożliwy lub chociaż zaburzony. Niewątpliwie jednak faktyczna trajektoria tych procesów modernizacyjnych pozostaje wypadkową sił społecznych, wśród których należy odnotować też biegowy boom. Odnosząc się do przypadku Polski, można powiedzieć, że jej transformacja i modernizacja w kierunku zachodnioeuropejskim obejmuje m.in. nowy porządek klasowy, częściowo nowy styl życia, przekształcenia w obszarze mezzostruktur społecznych (stowarzyszenia, samorząd terytorialny, przekształcenia w przestrzeni i jej użytkowaniu w miastach i na wsi), a w mikroskali pewne zmiany w treści ról społecznych. Biegowy boom przyczynił się do zmian we wszystkich tych obszarach.

Chciałbym tu zaproponować metaforę rynny, odprowadzającej – jako jedna z wielu – wodę z dachu. Bez niej deszczówka również spływałaby w dół; być może jej rolę przejęłyby inne funkcjonujące rynny. Nie zmienia to faktu, że owa rynna jest elementem o pewnym znaczeniu, przyczyniającym się do skanalizowania zjawisk, których nie spowodowała, które i bez jej udziału by przebiegły, choć zapewne w inny sposób. Tak właśnie widzę społeczny ślad biegowego boomu.

Omawiane powyżej zagadnienia zostały przedstawione w następującej publikacji wchodzącej w skład cyklu wykazywanego jako osiągnięcie naukowe:

- Stempień J.R. (2022), *Social Footprint of the Leisure Running Boom in Poland*, „Polish Sociological Review”, vol. 220, nr 4, ss. 525-542.

4.8.10. Identyfikacja zdrowotnych, środowiskowych i gospodarczych konsekwencji polskiej mody na bieganie

Jako badacz zajmujący się biegowym boomem byłem zainteresowany nie tylko *stricte* społecznymi konsekwencjami rozwoju polskiej mody na bieganie (socjologiczna idea śladu biegowego omówiona w pkt. 4.8.9.), ale też szerszym i interdyscyplinarnym problemem następstw tej mody. W literaturze przedmiotu brakowało odpowiedzi na tak postawione pytanie. Zazwyczaj biegowy boom jest „usprawiedliwiany” poprzez odwołanie do odnotowywanych na szeroką skalę korzyści zdrowotnych, a także pożytków psychologicznych i ewentualnie ekonomicznych, związanych z masową aktywnością fizyczną. Wyraźnie chciałbym jednak podkreślić, że tej argumentacji brakuje precyzji i konkretnych danych. Kwestia ewentualnych negatywnych skutków popularności rekreacyjnego biegania (pominąwszy zagadnienie kontuzji biegowych) nie jest w ogóle poruszana. Dlatego interesowało mnie poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób życie współczesnych ludzi i współczesnych społeczeństw (a zwłaszcza: społeczeństwa polskiego) jest współkształtowane przez biegowy boom? Czy prezentowałoby się w odmienny sposób, gdyby zjawisko mody na bieganie nie wystąpiło?

Uważałem, że w najszerszym ujęciu, społeczne konsekwencje (oddziaływanie) biegowego boomu można odnotowywać i rozpatrywać na czterech wymiarach: (1) ekonomicznym; (2) zdrowotnym (w tym problem dobrostanu psychicznego);

(3) ekologicznym/środowiskowym; (4) społecznym, w wąskim znaczeniu (patrz: idea śladu społecznego).

Jako socjolog zajmujący się modą na bieganie czułem się tyleż zaintrygowany powyższym zagadnieniem, co nieuprawiony do podejmowania analiz w tak określonym polu. Zaprosiłem więc do współpracy interdyscyplinarny zespół specjalistów z zakresu ekonomii i nauk medycznych. Do grona tego dołączył też badacz zajmujący się kwestiami ochrony środowiska naturalnego. Podjąłem się roli inicjatora i koordynatora prac, formułującego zadanie analityczne, określającego metodę pracy, dostarczającego niezbędnych wspólnych „danych wyjściowych” oraz opracowującego syntezę wyników.

W celu oszacowania społecznych skutków popularności rekreacyjnego biegania zasadne było zawężenie analizy do konkretnego obszaru i wskazanie ram czasowych. Nasze rozważania koncentrowaliśmy na populacji Polski w 2018 r., a więc dwa lata przed wybuchem pandemii COVID-19.

Dla opracowania odpowiedzi na pytanie o społeczne konsekwencje biegowego boomu w wymiarze ekonomicznym, zdrowotnym i środowiskowym, odwołaliśmy się do eksperymentu myślowego. Polegał on na porównaniu rzeczywistej sytuacji, w której pewien odsetek społeczeństwa uprawia rekreacyjnie bieganie, z sytuacją, w której zamiast biegać, ludzie ci poświęciliby się czynnościom rekreacyjnym jak najbardziej biernym i obojętnym dla otoczenia, tzn. spędziliby czas na czytaniu książek wypożyczonych z pobliskiej biblioteki (lub od znajomych). Jakie byłyby tego konsekwencje dla zdrowia publicznego, gospodarki i środowiska?

Za punkt wyjścia posłużyła informacja, iż w 2018 r. bieganie rekreacyjne uprawiało 11% dorosłych Polaków (CBOS). Jak była już mowa w pkt. 4.5, odsetek ten należy odnosić do 3,4 mln osób. Spośród nich ponad połowa (55%), tj. 1,9 mln osób, zgłaszała regularne bieganie, a pozostali (45%; 1,5 mln) biegali okazjonalnie.

Przeprowadzone analizy i obliczenia wykazały, że można byłoby spodziewać się następujących konsekwencji zaniku boomu biegowego na rzecz rozrywek biernych (*ergo* następstwa istnienia mody na bieganie polegają na braku poniższych efektów):

- w wymiarze ekonomicznym:
  - z gospodarki narodowej ubyłyby 1,7 mld zł – o tyle zmniejszyłby się popyt krajowy; oznaczałoby to zmniejszenie całkowitego krajowego popytu (a więc i sprzedaży) o 0,08%.
- w wymiarze zdrowotnym:
  - w populacji objętej badaniem (3,4 mln biegaczy rekreacyjnych) ryzyko zgonu w ciągu 15 lat wzrosłoby o co najmniej 30%, a szacowana długość życia zostałaby ograniczona o mniej więcej 3 lata;
  - w ciągu 6 następnych lat 2% więcej osób z populacji objętej badaniem, tj. 68 tys. zachorowałoby na cukrzycę typu drugiego;
  - w ciągu kilku lat ryzyko powikłań kostno-stawowych wzrosłoby prawie trzykrotnie;

- o liczba osób w kraju wymagających interwencji medycznej wzrosłaby o 347 tys.
- w wymiarze środowiskowym:
  - o krajowy ślad węglowy zmniejszyłby się o około 2,9 mln ton CO₂; oznaczałoby to „oszczędność” około 75 kg CO₂ dla każdego z 38 mln obywateli Polski, podczas gdy obecnie szacuje się, iż roczny ślad węglowy mieszkańca Polski to ok. 8-9 ton CO₂.

Podsumowując, analiza zespołu, którego pracami kierowałem, dowodzi, że wpływ ekonomiczny biegowego boomu (podnoszony w niektórych opracowaniach), jest przeszacowany. Oddziaływanie tego zjawiska na gospodarkę narodową (rynek sprzedaży i pracy) jest w istocie znikome, a wypracowane pozytywne efekty ekonomiczne (jakkolwiek niekwestionowane) są więcej niż skromne. Podobnie, można sformułować ostrożną opinię, iż ślad węglowy związany z modą na bieganie nie jest znaczący w skali całej populacji. Natomiast efekty dla zdrowia publicznego wydają się zdecydowanie bardziej istotne.

Omawiane powyżej zagadnienia zostały przedstawione w następującej publikacji wchodzącej w skład cyklu wykazywanego jako osiągnięcie naukowe:

- Stempień J.R., Dąbkowska-Dworniak M., Stańczyk M., Tkaczyk M., Przybylski B. (2022), *Particular Dimensions of the Social Impact of Leisure Running: Study of Poland*, „Sustainability”, vol. 18, nr 14, 11185.

4.8.11. Zaprojektowanie i implementacja nowych narzędzi badawczych w badaniach mody na bieganie

Jak wskazano w pkt. 4.8.1., w polskiej socjologii sportu dominują badania jakościowe. Oferując pogłębione rozpoznanie sensów, motywacji, interpretacji działań aktorów społecznych, zachowują ograniczoną moc w zakresie uogólniania obserwacji i ustaleń. Wykonane przeze mnie studia nad polską modą na bieganie opierały się na kwantytatywnych technikach badawczych, co uważam za pewne uzupełnienie pejzażu metodologicznego subdyscypliny.

Co więcej, wykonane badania cechowały się pewną innowacyjnością, oryginalnością lub po prostu odrębnością w zakresie zastosowanych rozwiązań metodologicznych. Po pierwsze, wykonane zostały badania typu *online desk research* i nie spotkałem innych badań z użyciem tej techniki w polu studiów nad biegowym boomem w Polsce. Obiektem tych badań były imprezy biegowe. Idea polegała na wykonaniu pomiaru standaryzowanego, a więc takiego, w przypadku którego wobec wszystkich obiektów zebrano analogiczne, zestawialne dane. Wykonane dwa pomiary cechowały się wysokim poziomem reprezentatywności (95% poziom ufności, 5% - błąd maksymalny); zostały przeprowadzone na próbach losowych. Zastosowałem specjalnie opracowany kwestionariusz w formacie MS Excel. Przeprowadzone badanie cechowało się wszystkimi zaletami badań niereaktywnych: było względnie tanie, dość szybkie, z bezproblemową opcją – w razie błędu – powtórzenia pomiaru

w odniesieniu do każdego z uwzględnionych obiektów. Podobnie rzecz przedstawiała się w przypadku badania poświęconego stowarzyszeniom biegaczy-amatorów (tzw. klubów biegacza). Było to badanie wyczerpujące, objęło wszystkie podmioty z całego kraju, które udało się zidentyfikować (poprzez bazę www.bazy.ngo.pl). Ten pomiar też miał charakter niereaktywny (technika *online desk research*) i standaryzowany.

Po drugie, zespół, którego prace koordynowałem, zaprojektował skalę do pomiaru kompetencji zdrowotnych biegaczy. Narzędzie to zostało przez nas wykorzystane w praktyce. W literaturze przedmiotu nie spotkałem innych tego typu narzędzi. Artykuł prezentujący tę skalę, wraz z omówieniem jej wykorzystania, został przygotowany w j. angielskim i nasze rozwiązanie może być łatwe do użycia także przez innych badaczy, z całego świata.

Po trzecie, interdyscyplinarny zespół specjalistów, których zaprosiłem do współpracy, przeprowadził analizę (patrz pkt. 4.8.10.) w oparciu o raczej nieczęsto stosowaną współcześnie technikę eksperymentu myślowego. Pozwoliło to – bazując na wspólnych danych wyjściowych – na oszacowanie skutków rozpowszechnienia mody na bieganie w wymiarze zdrowia publicznego, środowiska naturalnego i gospodarki.

Omawiane powyżej zagadnienia zostały przedstawione w następujących publikacjach wchodzących w skład cyklu wykazywanego jako osiągnięcie naukowe:

- Stempień J.R., Dąbkowska-Dworniak M., Stańczyk M., Tkaczyk M., Przybylski B. (2022), *Particular Dimensions of the Social Impact of Leisure Running: Study of Poland*, „Sustainability”, vol. 18, nr 14, 11185.
- Stempień J.R., Mielczarek R., Tokarski J. (2021), *New Perspectives in Social Studies on Recreational Running: the Case of Poland*, „Physical Culture and Sport. Studies and Research”, vol. 93, nr 1, ss. 24-37.
- Stempień J.R. (2017), *Aktywność stowarzyszeń biegaczy-amatorów w Polsce. Kilka uwag o generowaniu zasobów kapitału społecznego*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Sociologica”, vol. 61, ss. 113-127.

4.9. Zakończenie

Na koniec, z perspektywy doświadczeń zdobytych podczas realizacji przedstawionego przedsięwzięcia, chciałbym odnieść się do pewnej kwestii, którą można streścić w pytaniu: „dlaczego bieganie”? Otóż można się zastanawiać, czy problematyka podjęta w prezentowanym opracowaniu nie jest zbyt wąska lub wybiórcza. Czy nie trzeba było uwzględnić raczej inną popularną dyscyplinę rekreacji ruchowej (jak np. modne ostatnio ćwiczenia w klubach fitness czy marsze z kijkami) lub po prostu zająć się znaczeniem masowej aktywności fizycznej jako emanacji wspomnianej rewolucji fitness?

Odpowiedź na te zastrzeżenia byłaby następująca. Po pierwsze, bieganie wciąż należy do najpopularniejszych dyscyplin rekreacji fizycznej w Polsce (Omyła-Rudzka 2018: 3-5); nie rozważamy tu aktywności niszowej, lecz przeciwnie – fenomen

systematycznie angażujący znaczny odsetek populacji (3,4 mln osób w 2018 r.). Po drugie, wykonane badania i analizy dowodzą, że biegowy boom jest zjawiskiem „zwartym”, możliwym do jednoznacznego zdefiniowania i wyodrębnienia, które jest konstytuowane przez określoną praktykę społeczną i kultywowane przez zbiór jednostek o określonych cechach demograficznych, czego nie możemy powiedzieć o popularności zdrowego/aktywnego stylu życia. Po trzecie wreszcie, moda na bieganie jest zjawiskiem trwałym, sięgającym dwóch, a może i trzech pokoleń (w przypadku Polski dwóch dekad). Jego społeczne znaczenie (ślad społeczny) można zarejestrować, w przeciwieństwie do przemijających mód i efemerycznych trendów, które w dłuższej perspektywie mogą okazać się nieistotne.

4.10. Literatura wykorzystana w autoreferacie

- Adamiak P., Charycka B., Gumkowska M. (2016), *Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce 2015. Raport z badań*, Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor.
- Andersen J.J. (2020), *The State of Running 2019*, opracowanie dostępne na stronie internetowej: <https://runrepeat.com/state-of-running> [dostęp: 04.04.2023].
- Boguszewski R. (2016), *Zdrowie i prozdrowotne zachowania Polaków*, raport CBOS nr 5434.
- Borowicz A., Lignowska I. (2012), *Czy ideologia healthismu jest cechą dystyngtywną klasy średniej w Polsce?*, „Kultura i Społeczeństwo”, vol. 56, nr 3, ss. 95-111.
- Breedveld K., Scheerder J., Borgers J. (2015), *Running across Europe: the Way Forward*, [w:] J. Scheerder, K. Breedveld (red.), *Running across Europe. The Rise and Size of one of the Largest Sport Markets*. Hampshire: Palgrave Macmillan, ss. 241-264.
- Burdyka K. (2019), *Między zagrodą a boiskiem. Studium aktywności wiejskich klubów sportowych*, Warszawa: Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.
- Crawford R. (1980), *Healthism and the Medicalization of Everyday Life*, „International Journal of Health Services”, vol. 10, nr 3, ss. 365-388.
- Cynarski W.J. (2017), *Czas wolny, turystyka i rekreacja w perspektywie socjologicznej*, Kraków: Universitas.
- DeJong A.F., Fish P.N., Hertel J. (2021), *Running Behaviors, Motivations, and Injury Risk During the COVID-19 Pandemic: a Survey of 1147 Runners*, „PLoS ONE”, vol. 16, nr 2, s: e0246300.
- Dzięgiel A. (2014), *Profile uczestników imprezy biegowej*, [w:] Z. Waśkowski (red.), *Marketing imprez biegowych*, Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, ss. 141-156.
- Feliksiak M. (2016), *Sytuacja materialna Polaków*, raport CBOS nr 5360.
- Giulianotti R. (red.) (2004), *Sport and Modern Social Theorists*, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Greenhalgh T., Wessely S. (2004), *'Health for Me': a Sociocultural Analysis of Healthism in the Middle Classes*, „British Medical Bulletin”, vol. 69, nr 1, ss. 197-213.
- Haberman A.L. (2017), *Thousands of Solitary Runners Come Together: Individualism and Communitarianism in the 1970s Running Boom*, „Journal of Sport History”, vol. 44, nr 1, ss. 35-49.

- Hajduga P. (2014), *Strategiczne kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020 w kontekście programowania polityki spójności na lata 2014-2020*, „Barometr Regionalny. Analizy i prognozy”, vol. 36, nr 2, ss. 65-72.
- Jakubowska H., Nosal P. (2017), *Wstęp*, [w:] H. Jakubowska, P. Nosal (red.), *Socjologia sportu*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, ss. 7-9.
- Janeczko E., Tomusiak R., Woźnicka M., Janeczko K. (2018), *Preferencje społeczne dotyczące biegania jako formy aktywnego spędzania czasu wolnego w lasach*, „Sylwan”, vol. 162, nr 4, ss. 305-313.
- Juczyński Z., Ogińska-Bulik N. (2003), *Zdrowie najważniejszym zasobem człowieka*, [w:] Z. Juczyński, N. Ogińska-Bulik (red.), *Zasoby osobiste i społeczne sprzyjające zdrowiu jednostki*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, ss. 9-16.
- Kasperska E., Kasperski M. (2015), *Ekonomiczne aspekty turystyki biegowej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego - Ekonomiczne Problemy Turystyki”, vol. 30, nr 2, ss. 9-24.
- Kosiewicz J. (2008), *Socjologia sportu w Europie – perspektywa historyczna i badawcza*, „Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology”, vol. 8, ss. 17-21.
- Kossakowski R. (2017), *Od chuliganów do aktywistów? Polscy kibice i zmiana społeczna*, Kraków: Universitas.
- Kossakowski R., Michałowski L. (2013), *O potrzebie socjologicznego wglądu w świat sportu*, [w:] R. Kossakowski, L. Michałowski (red.), *Sport, sportowcy, kibice. Perspektywa socjologiczna*, Pszczółki: Wydawnictwo Orbis Exterior, ss. 7-15.
- Kossakowski R., Stachura K. (2013), *Sport jako niezagospodarowana nisza w naukach społecznych*, [w:] R. Kossakowski, K. Stachura, A. Strzałkowska, M. Żadkowska (red.), *Futbol i cała reszta. Sport w perspektywie nauk społecznych*, Pszczółki: Wydawnictwo Orbis Exterior, ss. 9-16.
- Kozak M. (2014), *Polska Wschodnia: dylematy stymulowania rozwoju*, „Zeszyty Naukowe WSEI, Seria Ekonomia”, vol. 8, nr 1, ss. 29-46.
- Krawczyk B., Krawczyk Z. (1998), *Socjologia sportu*, [w:] Z. Krawczyk, K. Sowa (red.), *Socjologia w Polsce*. Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, ss. 441-457.
- Krawczyk Z. (1974), *Kultura fizyczna – rozumienie i funkcje społeczne*, [w:] Z. Krawczyk (red.), *Filozofia i socjologia kultury fizycznej*, Warszawa: PWN, ss. 211-214.
- Krawczyk Z. (1995), *Ciało jako fakt społeczno-kulturowy*, [w:] Z. Krawczyk (red.), *Socjologia kultury fizycznej*, Warszawa: Akademia Wychowania Fizycznego im. J. Piłsudskiego, ss. 93-111.
- Krawczyk Z. (2000), *Sport w zmieniającym się społeczeństwie*, Warszawa: Akademia Wychowania Fizycznego im. J. Piłsudskiego.
- Krawczyk Z. (2011), *Powstanie i rozwój socjologii kultury fizycznej*, [w:] Z. Dziubiński, Z. Krawczyk (red.), *Socjologia kultury fizycznej*, Warszawa: Akademia Wychowania Fizycznego im. J. Piłsudskiego, ss. 19-37.
- Kwilecka M., Brożek Z. (2007), *Bezpośrednie funkcje rekreacji*, Warszawa: Wyższa Szkoła Ekonomiczna Almamater.
- Lenartowicz M. (2012a), *Klasowe uwarunkowania sportu i rekreacji ruchowej z perspektywy teorii Pierre'a Bourdieu*, Warszawa: Akademia Wychowania Fizycznego im. J. Piłsudskiego.

- Lenartowicz M. (2012b), *Klasowe uwarunkowania sportu z perspektywy teoretycznej Pierre'a Bourdieu*, „Kultura i Społeczeństwo”, vol. 56, nr 3, ss. 51-74.
- Lenartowicz M., Dziubiński Z. (2019), *Sociologia kultury fizycznej i sportu w Polsce*, [w:] J. Lipiec (red.), *Olimpizm polski*, Kraków-Warszawa: Polski Komitet Olimpijski, ss. 183-197.
- Lipoński W. (1987), *Humanistyczna encyklopedia sportu*, Warszawa: Wydawnictwo Sport i Turystyka.
- Loy J.W., Kenyon G.S., McPherson B.D. (1980), *The Emergence and Development of the Sociology of Sport as an Academic Specialty*, „Research Quarterly for Exercise and Sport”, vol. 51, nr 1, ss. 91-109.
- Malchrowicz-Moško E., Pocza J. (2019), *Męskie motywacje uczestnictwa w półmaratonie – analiza porównawcza biegaczy lokalnych i turystów sportowych*, „Turyzm”, vol. 29, nr 2, ss. 71-82.
- Malcolm D. (2014), *The Social Construction of the Sociology of Sport: A Professional Project*, „International Review for the Sociology of Sport”, vol. 49, nr 1, ss. 3-21.
- Mariański J. (2017), *Sekularyzacja jako megatrend społeczno-kulturowy*, „Relacje Międzykulturowe”, vol. 1, nr 1, ss. 231-257.
- Mayntz R., Holm K., Hübner P. (1985), *Wprowadzenie do metod socjologii empirycznej*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Nilson F., Lundkvist E., Wagnsson S., Gustafsson H. (2021), *Has the Second 'Running Boom' Democratized Running? A Study on the Sociodemographic Characteristics of Finishers at the World's Largest Half Marathon*, „Sport in Society”, vol. 24, nr 4, ss. 659-669.
- Nosal P. (2010), *Niebyt, marginalizacja, amorficzność. Trudne przypadki polskiej socjologii sportu*, [w:] P. Luczenko, D. Wincenty (red.), *Jedna nauka – wiele historii. Dzieje subdyscyplin socjologicznych w Polsce*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, ss. 148-159.
- Nosal P. (2014), *Technologia i sport*, Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra.
- Nowak P.F., Supiński J. (2014), *Uczestnictwo w biegach maratońskich*, „Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu”, vol. 45, ss. 41-47.
- Omyła-Rudzka M. (2018), *Aktywność fizyczna Polaków*, raport CBOS nr 5776.
- Ostrowska A. (2004), *Polska socjologia medycyny na tle zachodniej*, [w:] W. Piątkowski (red.), *Zdrowie, choroba, społeczeństwo. Studia z socjologii medycyny*, Lublin: Wydawnictwo UMCS, ss. 31-42.
- Pocza J., Almeida N., Rozmiarek M., Młodzik M., Malchrowicz-Moško E. (2021), *Men's and Women's Style of Living and Motivation to Run in Charity Events*, „Sustainability”, vol. 13, nr 9, s. 5287.
- Pocza J., Malchrowicz-Moško E. (2016), *Bierny udział w biegowych wydarzeniach sportowych i jego wpływ na promocję zdrowia i aktywności fizycznej wśród kibiców*, „Journal of Education, Health and Sport”, vol. 6, nr 1, ss. 107-117.
- Pocza J., Malchrowicz-Moško E. (2018), *Turystyczny wymiar imprezy biegowej – przykład Poznania*, „Rynek-Społeczeństwo-Kultura”, vol. 29, nr 3, ss. 62-66.
- Qviström M. (2017), *Competing Geographies of Recreational Running: The Case of the "Jogging Wave" in Sweden in the Late 1970s*, „Health & Place”, vol. 46, nr 4, ss. 351-357.
- *Raport Polska Biega - Narodowy Spis Biegaczy 2014*, opracowanie dostępne na stronie internetowej: http://polskabięga.sport.pl/pdf/nsb_raport.pdf [dostęp: 04.04.2023].

- Rosak-Szyrocka J. (2021a), *Aktywność fizyczna jako sposób radzenia sobie ze stresem zawodowym*, „Bezpieczeństwo Pracy. Nauka i Praktyka”, vol. 597, nr 6, ss. 4-8.
- Rosak-Szyrocka J. (2021b), *Modern Quality Management in Sport*, Częstochowa: Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej.
- Scheerder J., Breedveld K., Borgers J. (2015), *Who Is Doing a Run with the Running Boom? The Growth and Governance of One of Europe's Most Popular Sport Activities*, [w:] J. Scheerder, K. Breedveld (red.), *Running across Europe. The Rise and Size of one of the Largest Sport Markets*. Hampshire: Palgrave Macmillan, ss. 1-27.
- Sørensen K., Pelikan J., Röthlin F., Ganahl K., Słońska Z., Doyle G., Fullam J., Kondilis B., Agrafiotis D., Uiters E., Falcon M., Mensing M., Tchamov K., Van den Broucke S., Brand H. (2015), *Health Literacy in Europe: Comparative Results of the European Health Literacy Survey*, „European Journal of Public Health”, vol. 25, nr 6, ss. 1053-1058.
- Sørensen K., Van der Broucke S., Fullam J. (2012), *Health Literacy and Public Health: a Systematic Review and Integration of Definitions and Models*, „BMC Public Health”, vol. 12, s. 80.
- Stempień J.R. (2014), *Płeć maratonu – sport czasu wolnego w doświadczeniach kobiet*, „Kultura i Społeczeństwo”, vol. 58, nr 1, ss. 169-186.
- Stempień J.R. (2015a), *Egalitaryzm sportu amatorskiego? Przykład polskiego ruchu biegowego*, [w:] J. Grotowska-Leder, E. Rokicka (red.), *Przemiany społeczne we współczesnej Polsce i ich konsekwencje. Perspektywa socjologiczna*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, ss. 183-200.
- Stempień J.R. (2015b), *Ladies and Gentlemen... On Your Marks, Get Set, Go! About Leisure Time Sport and the Popularity of Running among Men and Women*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica”, vol. 55, ss. 183-209.
- Stempień J.R. (2015c), *'Must Be Healthy, Must Be Sporty' – Experiences of Poland and Selected European Countries. The Case of Popularity of Running*, [w:] B. Sawicki (red.), *Promotion of Healthy Lifestyle in European Countries*, Lublin: Katedra Turystyki i Rekreacji Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie, ss. 162-186.
- Stempień J.R. (2015d), *Polska moda na bieganie w świetle analizy kohort. Perspektywa socjologiczna*, [w:] M. Zowisło, J. Kosiewicz (red.), *Sport i turystyka w zwierciadle wartości społecznych*, Kraków: Akademia Wychowania Fizycznego, ss. 450-460.
- Stempień J.R. (2016), *Ku źródłom polskiej mody na bieganie – perspektywa nietscheańska*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica”, vol. 58, ss. 47-69
- Stempień J.R. (2017a), *Aktywność stowarzyszeń biegaczy-amatorów w Polsce. Kilka uwag o generowaniu zasobów kapitału społecznego*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica”, vol. 61, ss. 113-127.
- Stempień J.R. (2017b), *Bieganie jako praktyka dystynktywna. Analiza z wykorzystaniem teorii Pierre'a Bourdieu*, [w:] J.R. Stempień (red.), *Moda na bieganie – zapiski socjologiczne*, Łódź: Uniwersytet Medyczny w Łodzi, ss. 41-75.
- Stempień J.R. (2017c), *Ideologia healthismu jako fons et origo mody na bieganie*, „Kultura i Społeczeństwo”, vol. 61, nr 2, ss. 125-152.
- Stempień J.R. (2017d), *Maraton uliczny jako teatrum. Socjologiczne impresje w duchu Ervinga Goffmana*, [w:] M. Hasiuk, E. Koldrzak (red.), *Kręgi i płomienie. Szkice o teatrze i socjologii*, Łódź: Wydawnictwo Primum Verbum, ss. 163-178.

- Stempień J.R. (2018a), *Moda na bieganie – doświadczenia Polski i innych krajów. Analiza porównawcza*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Sociologica”, vol. 65, ss. 89-107.
- Stempień J.R. (2018b), *Wokół pytań o polską socjologię sportu*, „Studia Socjologiczne”, vol. 228, nr 1, ss. 171-193.
- Stempień J.R. (2020a), *The Footballisation of the Polish Sociology of Sport*, „Acta Universitatis Lodzianis - Folia Sociologica”, vol. 75, ss. 5-13.
- Stempień J.R. (2020b), *The Medical Sociology and the Sport Sociology in Poland - the Dissimilar Twins*, „Acta Universitatis Lodzianis - Folia Sociologica”, vol. 72, ss. 115-129.
- Stempień J.R. (2022a), *Social Footprint of the Leisure Running Boom in Poland*, „Polish Sociological Review”, vol. 220, nr 4, ss. 525-542.
- Stempień J.R. (2022b), *Wracając do starych tematów – rzecz o czasie wolnym i rekreacji fizycznej w ujęciu funkcjonalnym*, [w:] Z. Dziubiński, W. Firek (red.), *Kultura fizyczna a komunitaryzm i liberalizm*, Warszawa: AWF, SALOS RP, ss. 176-186.
- Stempień J.R., Mielczarek R., Tokarski J. (2021), *New Perspectives in Social Studies on Recreational Running: the Case of Poland*, „Physical Culture and Sport. Studies and Research”, vol. 93, nr 1, ss.24-37.
- Stempień J.R., Stańczyk M., Tokarski J., Tkaczyk M. (2020), *Running for Health? Polish Long-Distance Leisure Runners and the Problem of Health Literacy*, „Polish Sociological Review”, vol. 211, nr 3, ss. 379-392.
- Szczepański J. (1972), *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Waśkowski Z. (2014a), *Bieganie jako forma aktywnego spędzania wolnego czasu przez kobiety – motywy, preferencje i oczekiwania*, „Marketing i Rynek”, nr 11, ss. 483-491.
- Waśkowski Z. (2014b), *Profil polskiego biegacza. Raport z badań – opracowanie dostępne na stronie internetowej: https://www.researchgate.net/publication/269221876_Profil_polskiego_biegacza [dostęp: 04.04.2023].*
- Waśkowski Z. (2016), *Profil polskiego biegacza. Raport z badań – opracowanie dostępne na stronie internetowej: https://www.researchgate.net/publication/311103479_Profil_Polskiego_Biegacza_-_2016?channel=doi&linkId=583dd31108ae61f75de46dd4&showFulltext=true [dostęp: 04.04.2023].*
- Waśkowski Z., Jasiulewicz A. (2017), *Aktywność sportowa polskich biegaczy i wynikający z niej potencjał marketingowy*, „Quality in Sport”, vol. 3, nr 2, ss. 20-30.
- Wiatr J.J. (2018), *Socjologia polityki*, Warszawa: Europejska Wyższa Szkoła Prawa i Administracji.
- Wolańska T. (1971), *Rekreacja fizyczna*, Warszawa: Centralny Ośrodek Metodyki Upowszechniania Kultury.
- Woźniak W. (2015), *Sport w dyskursie. Dyskurs sportu*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, vol. 11, nr 2, ss. 6-14.

5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

W mojej dotychczasowej karierze zawodowej łączyłem praktykę badań socjologicznych prowadzonych w odpowiedzi na wyraźne potrzeby społeczne z pracą

naukową skierowaną na tzw. badania podstawowe. Po ukończeniu studiów magisterskich pracowałem przez kilka lat w polu badań marketingowych oraz aplikacyjnych badań społecznych (badania rynku pracy). Było to istotne doświadczenie w zakresie pragmatyki realizacji tego typu przedsięwzięć i prowadzenia badań społecznych w ogóle. Zarazem przez cały czas byłem związany ze światem Akademii, jako słuchacz podjętych w październiku 2005 r. studiów doktoranckich, przygotowujący rozprawę doktorską.

Po krótkim stażu w Wojskowym Biurze Badań Socjologicznych w Warszawie (06.2005), zostałem przyjęty do pracy jako kierownik projektów w ASM – Centrum Badań i Analiz w Kutnie i byłem tam zatrudniony (z przerwą) w okresie 07.2005-01.2008. Odszedłem, aby w większym stopniu poświęcić się przygotowaniom pracy doktorskiej. Po upływie ponad roku podjąłem pracę na stanowisku specjalisty ds. badań i analiz w Obserwatorium Rynku Pracy dla Edukacji – komórce Łódzkiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli i Kształcenia Praktycznego i byłem tam zatrudniony w okresie 11.2009-12.2012. Mniej więcej w tym czasie nawiązałem współpracę z zespołem prof. dr hab. Marcina Tkaczyka z Instytutu Centrum Zdrowia Matki Polki w Łodzi.

Po obronie rozprawy doktorskiej rozpocząłem pracę naukowo-dydaktyczną najpierw w Zakładzie Socjologii Uniwersytetu Medycznego w Łodzi (zatrudnienie w okresie 10.2012-09.2018), a potem (10.2018) – na macierzystym Uniwersytecie Łódzkim, jako adiunkt w Katedrze Socjologii Wsi i Miasta.

W latach 2005-2015 brałem udział w licznych projektach (patrz pkt. II.9 oraz III.6 w *Wykazie osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny*) współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej, w które zaangażowane były, w roli partnerów, instytucje naukowe i badawcze. Spośród nich chciałbym przede wszystkim wymienić: Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Akademię Ekonomiczną im. O. Langego we Wrocławiu, Akademię Humanistyczno-Ekonomiczną w Łodzi oraz Wojewódzkie Urzędy Pracy w Białymstoku i Wałbrzychu.

Od 2006 r. należę do Polskiego Towarzystwa Socjologicznego (Oddział Łódzki, Sekcja Socjologii Sportu), gdzie również realizuję działania naukowe i organizacyjne, mając okazję do współpracy z przedstawicielami środowiska socjologicznego z całego kraju. Szerzej zostaną one omówione w pkt. 6.2.

Z względu na zdrowotnych i rodzinnych nie mogłem wziąć udziału w dłuższym zagranicznym stażu. Uczestniczyłem jednak w realizacji międzynarodowego projektu badawczego, finansowanego w ramach Szóstego Programu Ramowego Komisji Europejskiej. Projekt był wdrażany przez konsorcjum partnerów z Grecji, Węgier, Włoch, Wielkiej Brytanii i Polski (tytuł projektu: „ICT for ALL - The social impacts of ICT and their limited reach to potentially excluded communities. Measuring the problem and undertaking initiatives for its effective mitigation”). Staram się też brać aktywny udział w międzynarodowych konferencjach naukowych, prezentując wyniki własnych badań i czerpiąc doświadczenie z debaty z socjologami z innych krajów. Jestem szczególnie zadowolony z uczestnictwa w Światowym Kongresie Socjologii Sportu (*World Congress of Sociology of Sport*)

w czerwcu 2022 r. na Uniwersytecie w Tybindze. Było to wspólne przedsięwzięcie ISSA oraz EASS, które stanowiło doskonałą okazję do spotkania badaczy z całego globu. Wcześniej partycypowałem w jeszcze dwóch konferencjach EASS (Universidad de Córdoba – 2021 oraz University of South-Eastern Norway Bø – 2019) i jestem członkiem tej organizacji od 2022 r. Brałem też udział w wydarzeniach o nieco mniejszym zasięgu, jak międzynarodowe seminarium SIEFLAS na Politécnico da Guarda (Portugalia) w 2017 r. czy III International Scientific Conference "Recreational Sport, Health, Quality of Life" na Uniwersytecie im. Pavla Jozefa Šafárika w Koszycach w 2016 r. Natomiast w latach 2013-2015 uczestniczyłem w cyklu trzech międzynarodowych konferencji online organizowanych przez Charkowski Narodowy Uniwersytet Medyczny. Więcej informacji na temat uczestnictwa w konferencjach naukowych zestawiono w pkt. II.7 w *Wykazie osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny*.

Podsumowując, trzy wątki: praca naukowa – praca dydaktyczna – aplikacyjne badania społeczne, były zatem obecne w mojej karierze, istotnie określając jej charakter i przebieg, budując moje doświadczenie zawodowe. Tej wielości doświadczeń zawodowych towarzyszyła, w znacznym stopniu jako jej następstwo, wielość pól zainteresowań badawczych. Obejmują one m.in.:

- wybrane problemy rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Polsce (zagadnienia podejmowane w pracy magisterskiej i rozprawie doktorskiej oraz publikacjach pochodnych);
- niektóre zagadnienia z pola socjologii zdrowia, choroby i medycyny (ze szczególnym uwzględnieniem problemu funkcjonowania zawodów medycznych, relacji lekarz-pacjent i podejmowania decyzji w procesie terapeutycznym);
- niektóre kwestie związane z rynkiem pracy (zwłaszcza popyt na pracę i potrzeby kadrowe pracodawców, strukturalne problemy rynku pracy, zagadnienie etosu pracy, ścieżki karier zawodowych, zarządzanie wiekami);
- problemy należące do obszaru socjologii sportu (cykl publikacji poświęconych polskiej modzie na bieganie, społeczny fenomen szachów, problemy rozwoju polskiej socjologii sportu, teoria w socjologii sportu).

Każde z tych pól zachowuje dla mnie swoje znaczenie. Problematyką społeczeństwa obywatelskiego zajmowałem się jako młody adept socjologii. Socjologia zdrowia, choroby i medycyny to subdyscyplina, która była dla mnie ważna nie tylko ze względu na zawodowe afiliacje (praca na Uniwersytecie Medycznym w Łodzi, współpraca z łódzkim Instytutem Centrum Zdrowia Matki Polki), ale i tradycje rodzinne. Badaniami i analizami rynku pracy zajmowałem się wtedy, gdy bezrobocie było w Polsce istotnym problemem i odciskało swoje piętno na biografiiach młodych ludzi rozpoczynających swoje kariery. Wreszcie w obszarze socjologii sportu znalazłem okazję do przeprowadzenia mojego dotychczas największego przedsięwzięcia naukowego, podejmując zarazem pewne próbkę

studiów o bardziej teoretycznym i ogólnie socjologicznym charakterze. Mam nadzieję rozwijać je w nadchodzących latach.

Cechą mojej dotychczasowej kariery zawodowej jest nie tylko łączenie pracy akademickiej z badaniami aplikacyjnymi, ale też interdyscyplinarność w dwóch wymiarach. Po pierwsze, miałem okazję współpracować z reprezentantami bardzo różnych środowisk zawodowych i naukowych oraz różnych dyscyplin akademickich: lekarzami, ekonomistami, specjalistami nauk o zarządzaniu, statystykami i demografami. Była to lekcja szacunku dla dorobku, wiedzy i „sposobów patrzenia” specjalistów o innej niż moja proveniencji. Po drugie, miałem okazję brać udział w faktycznie interdyscyplinarnych przedsięwzięciach. Skutkiem tego, w moim dorobku publikacyjnym znalazły się prace, które ukazały się w dobrze punktowanych czasopismach medycznych (m.in. „Pediatria Polska”, „Advances in Clinical and Experimental Medicine”, „Pediatria i Medycyna Rodzinna”). Z czasem sam, z dużą satysfakcją, zacząłem być inicjatorem takich działań, czego efektem były m.in. artykuły pt. *Particular Dimensions of the Social Impact of Leisure Running: Study of Poland*, („Sustainability”) oraz *Running for Health? Polish Long-Distance Leisure Runners and the Problem of Health Literacy* („Polish Sociological Review”), które wchodzi w skład cyklu wykazywanego przeze mnie jako osiągnięcie naukowe, stanowiące podstawę ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę.

6.1. Osiągnięcia dydaktyczne

Od czasu nadania stopnia naukowego doktora byłem promotorem dziesięciu prac licencjackich oraz dziesięciu prac magisterskich na różnych kierunkach studiów (w tym na kierunku: socjologia). Niektóre z tych prac dotyczyły fenomenu mody na bieganie. Trzy z nich wyróżniają się szczególnie. Oto publikacje naukowe i nagrody dyplomantów:

- Adam Fatel (2021), *Moda na bieganie i późny kapitalizm* – praca magisterska wyróżniona w konkursie im. K. i J. Lutyńskich na najlepszą pracę magisterską obronioną w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Łódzkiego w 2021 r.;
- Sara Dobrosz (2019), *Prozdrowotne motywacje biegaczy-amatorów z województwa łódzkiego*, „Acta Universitatis Lodziensis - Folia Sociologica”, vol. 69 – praca licencjacka przygotowana w innowacyjnej formule artykułu naukowego;
- Aleksandra Szaran (2017), *Bieg na sześć łap – o społecznym świecie canicrosserów*, [w:] Stempień J.R. (red.), *Moda na bieganie – zapiski socjologiczne*, Łódź: Uniwersytet Medyczny w Łodzi – praca magisterska, której najważniejsze tezy zostały opublikowane w formie rozdziału w monografii.

Począwszy od roku akademickiego 2012/2013 do chwili obecnej realizowałem przeszło trzydzieści różnych kursów dla studentów. Niektóre z nich były prowadzone

w j. angielskim. Część z przedmiotów była związana z socjologią sportu i byłem pomysłodawcą tych kursów. Oto one:

- *Aktywność sportowa we współczesnym społeczeństwie* (UMED, kierunek: zdrowie publiczne – ten zaproponowany przeze mnie fakultet został z czasem włączony do stałego programu studiów na tym kierunku);
- *Moda na urodę, zdrowie i sport* (UMED, kierunek: kosmetologia),
- *Physical Activity and Leisure in Modern Society. Case of Poland* (UŁ, kierunek: socjologia);
- *Prozdrowotne style życia* (UŁ, kierunek: socjologia).

Aktualnie (rok akademicki 2022/2023) realizuję w Uniwersytecie Łódzkim następujące kursy dla studentów (większość z tych zajęć prowadzę od kilku lat):

- *Współczesne teorie socjologiczne* (socjologia II st.);
- *Globalne procesy społeczne* (socjologia II st.);
- *Prozdrowotne style życia* (socjologia II st.);
- *Sport we współczesnym kapitalizmie – analiza krytyczna* (socjologia II st.);
- *Physical Activity and Leisure in Modern Society. Case of Poland* (socjologia II st.);
- *Seminarium magisterskie* (socjologia II st.);
- *Zjawiska dewiacyjne w środkach masowej komunikacji - problem paniki moralnej* (socjologia I st.);
- *Socjologia zdrowia i choroby* (praca socjalna I st.);
- *Sociology of Health and Illness* (socjologia I st.).

Chciałbym też wskazać dwa projekty realizowane w polu wsparcia dydaktyki, w których realizację byłem zaangażowany:

- ekspert w projekcie „OLZA - Obserwatorium Losów Zawodowych Absolwentów Uczelni Wyższych” realizowanym w ramach PO KL przez Akademię Humanistyczno-Ekonomiczną w Łodzi w okresie od 01.09.2012 do 31.03.2015 roku;
- koordynator w projekcie „EDUMED_SENIOR – nowy kierunek studiów licencjackich w zakresie koordynowanej opieki senioralnej dostosowany do potrzeb regionu łódzkiego zdefiniowanych w RSI LORIS 2030” realizowanym w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014 – 2020 przez Uniwersytet Medyczny w Łodzi w okresie od 01.03.2017 do 30.09.2020.

6.2. Osiągnięcia organizacyjne

Od 2006 r. jestem członkiem Polskiego Towarzystwa Socjologicznego (Oddział Łódzki) i staram się aktywnie uczestniczyć w jego pracach. Po wielokroć reprezentowałem oddział podczas Walnych Zgromadzeń Delegatów (lata 2013-2020), pracowałem w Komisji Rewizyjnej Oddziału Łódzkiego (2014-2015), a potem w Zarządzie Oddziału Łódzkiego (nieprzerwanie od 2015 r.; od 2021 r. – jako vice-przewodniczący). W kadencji 2017-2020 byłem członkiem Komisji Rewizyjnej

PTS, a od 2020 r. przewodniczę jej pracom. W 2022 r. zostałem wybrany do Zarządu Sekcji Socjologii Sportu PTS i obecnie jestem przewodniczącym tej Sekcji.

Osiągnięciem, z którego jestem szczególnie dumny jest organizacja konkursu Sekcji Socjologii Sportu PTS na najlepsze prace dyplomowe z subdyscypliny. Byłem pomysłodawcą i inicjatorem tego konkursu. Wraz z Adrianą Bartnik przygotowałem pierwszą wersję regulaminu, który posłużył potem za wzór dla innych sekcji specjalistycznych PTS, decydujących się na ufundowanie własnej, podobnej nagrody. W latach 2018-2021 przewodniczyłem pracom jury konkursowego. Odbyły się wówczas cztery edycje konkursu, do których zgłoszono w sumie jedenaście prac magisterskich i dziewięć prac licencjackich z całego kraju. Jury przyznało w sumie trzy nagrody główne oraz cztery wyróżnienia.

Aktywnie uczestniczyłem w organizacji sześciu konferencji naukowych o zasięgu ogólnopolskim (patrz: *Wykaz osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny*). Obecnie (kwiecień 2023 r.) pracuję nad przygotowaniem do konferencji „Socjologia ciała i socjologia sportu. Stan badań i wzajemnie inspiracje”, która jest planowana na 16-17.11.2023. Będzie to wspólne przedsięwzięcie Sekcji Socjologii Sportu i Sekcji Socjologii Ciała PTS i jestem, wraz z Dominiką Byczkowską-Owczarek, pomysłodawcą tego wydarzenia.

6.3. Osiągnięcia popularyzujące naukę

Moda na bieganie jest zjawiskiem o szerokim zasięgu społecznym. Jak wskazano w pkt. 4.5., bieganie jest aktywnością, którą podejmuje znaczący odsetek dorosłych Polaków (11% w 2018 r., 18% w 2013 r.). Dlatego też zawsze ważne dla mnie było, aby wyniki moich badań trafiały nie tylko do wąskiego grona specjalistów, ale też do samych biegaczy, do odbiorcy masowego oraz do przedstawicieli otoczenia społeczno-gospodarczego. Służyło temu wiele działań:

- popularyzacja wyników badań własnych wśród biegaczy-amatorów:
  - uczestnicy badań ankietowych otrzymywali ulotki z zestawieniem najważniejszych i najciekawszych wyników badań z lat poprzednich.
- popularyzacja wyników badań własnych skierowana do odbiorcy masowego:
  - wywiady nt. popularności biegania dla Programu 4 Polskiego Radia (11.11.2017), Polskiej Agencji Prasowej (7.11.2017), Radia TOK FM (25.06.2017) oraz Radia Łódź (3.03.2016);
  - wykład *Czy bieganie jest sportem egalitarnym? Analiza z wykorzystaniem teorii Pierre'a Bourdieu* w Pracowni Pytań Granicznych UAM (5.05.2016) w ramach cyklu wykładów „Ambiwalencje współczesnego sportu. Ciało w grach o władzę, pieniądze i tożsamość” (na zaproszenie);
  - prelekcja *Dlaczego (nie)cała Polska biega? – o polskiej modzie na bieganie i tym, do kogo ona trafia* w Centrum Nauki Kopernik 28.05.2015 w ramach „Wieczoru dla Dorosłych” – spotkanie z ekspertem (na zaproszenie);

- popularyzacja wyników badań własnych skierowana do otoczenia społeczno-gospodarczego:
  - o wyniki badań ankietowych wśród uczestników DOZ Łódź Maraton Dbam o Zdrowie przekazano organizatorom tej imprezy, którzy byli szczególnie zainteresowani strukturą populacji polskich długodystansowców-amatorów;
  - o prelekcja *Między healthismem a nietzscheanizmem - o źródłach polskiej mody na bieganie* w Polskim Towarzystwie Ewangelickim O/Łódź, 3.03.2016 (na zaproszenie);
  - o prelekcja *Sportowe i zdrowotne motywacje do amatorskiego trenowania biegania* w Wojewódzkim Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Zgierzu, 16.10.2015 w ramach seminarium dla nauczycieli pt. *Trendy, innowacje w pozaszkolnej aktywności fizycznej a możliwości ich realizacji na lekcji wychowania fizycznego* (na zaproszenie).

7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej.

Za aktywność i osiągnięcia naukowe otrzymałem następujące nagrody i wyróżnienia:

- nagroda (wyróżnienie) w X Konkursie Miesięcznika „Samorząd Terytorialny” na najlepsze rozprawy doktorskie, prace magisterskie i licencjackie, dotyczące ustroju i działalności samorządu terytorialnego, obronione w 2012 r. za rozprawę doktorską *Obywatelski monitoring władzy państwowej i samorządowej w działalności wybranych organizacji pozarządowych* (przyznana w 2013 r.)
- „Medal za Chlubne Studia” przyznany przez Senat Uniwersytetu Łódzkiego w 2004 r.

Jakub Stępień.....
(podpis wnioskodawcy)